T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AB UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE UYGULANAN KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM VE KIRSAL KALKINMA YATIRIMLARI KAPSAMINDA HİBE PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: AYDIN İLİ ÖRNEĞİ

Ayşe ÖZEN

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tezin Sunulduğu Tarih: **24 /01/2014**

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Sibel TAN

ÇANAKKALE

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

AYŞE ÖZEN tarafından **DOÇ. DR. SİBEL TAN** yönetiminde hazırlanan "**AB UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE UYGULANAN KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM VE KIRSAL KALKINMA YATIRIMLARI KAPSAMINDA HİBE PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: AYDIN İLİ ÖRNEĞİ"** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Sibel TAN

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin Taner KUMUK

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nazmi Yükselen YAĞANOĞLU

Jüri Üyesi

Sıra No :

Tez Savunma Tarihi: 24 /01 /2014

Hazırlanan bu Yüksek Lisans tezi…… …tarafından no'lu projeden desteklenmiştir.

İNTİHAL (AŞIRMA) BEYAN SAYFASI

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Ayşe ÖZEN

TEŞEKKÜR

AB ve Türkiye uyum sürecinde kırsal kalkınma politikalarındaki değişimin ve Aydın İlinde "Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı" kapsamında yürütülen projelerin incelendiği yüksek lisans tezimin her aşamasında ilgi ve önerileri ile beni yönlendiren yüksek lisans tez danışmanım sayın Doç. Dr. Sibel TAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmanın hazırlanmasında her türlü yardımı ve desteği sağlayan değerli arkadaşım Arş. Gör. Bengü EVEREST'e teşekkür ederim. Ayrıca Tarım Ekonomisi Bölümünün tüm bölüm öğretim üyelerine de çok teşekkür ederim.

Çalışmayı tamamlayabilmem için beni sürekli teşvik eden, bu konuda her türlü anlayışı ve desteği sunan anneme, babama, abime ve dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ayşe ÖZEN

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ARIP	Tarım Reformu Uygulama Projesi
CARDS	Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Desteği
ÇATAK	Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması
DMİ	Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DB	Dünya Bankası
ERL	Ekonomik Reform Kredisi
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GEKA	Güney Ege Kalkınma Ajansı
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
IPARD	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
IRFO	Üretici Örgütlerinin Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi Projesi
ISPA	Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı
KBKYP	Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı
KKP	Kırsal Kalkınma Planı
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı
KHGM	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
MGM	Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
NVİGM	Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü
ORKÖY	Orman ve Köyişleri Genel Müdürlüğü
OTP	Ortak Tarım Politikası
ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
ÖÇP	Önder Çiftçi Projesi
ÖİKR	Özel İhtisas Komisyon Raporu
PHARE	Polonya-Macaristan Ekonomilerini Yeniden Yapılandırma Yardımı
TKDK	Tarımı ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ÖZET

AB UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE UYGULANAN KIRSALKALKINMA POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM VE KIRSAL KALKINMA YATIRIMLARI KAPSAMINDA HİBE PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: AYDIN İLİ ÖRNEĞİ

Ayşe ÖZEN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Sibel TAN

24/01/2014, 76

Türkiye'nin Avrupa Birliğine (AB) tam üyelik sürecinde AB mali yardım mekanizması 2007-2013 yıllarını kapsayan dönem için yeniden tanımlanmıştır. "Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre Accession- IPA) olarak tanımlanan bu yeni uygulamayla, AB aday ve potansiyel aday ülkelere yönelik mali yardım mekanizmasını tek bir hukuki çerçevede yeniden düzenlenmiştir. IPA'nın "Kırsal Kalkınma Bileşeni" çerçevesinde küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin çeşitli fonlarla desteklenerek güçlendirilmesi ve rekabet şanslarının artırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca 2006 yılından itibaren "Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)" isimli 65 ili kapsayan kırsal kalkınma projesi uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulamanın temel amaçlarından biri IPA kapsamında verilecek fonların etkin bir şekilde değerlendirilmesi için, uluslararası standartlara uygun proje hazırlama potansiyelinin geliştirilmesidir.

Çalışmada öncelikle Türkiye-AB uyum süreci çerçevesinde uygulanan kırsal kalkınma politikaları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Daha sonra KKYDP kapsamında Aydın İlinde 2006-2011 yılları arasında önerilen proje teklifleri ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Bu dönemde 340 proje teklifi yapılmış bu projelerden 102 bakanlık tarafından onaylanmıştır.

Çalışmada onaylanan 102 proje yürütücünün tamamıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan anketler teklif edilen projelerde yatırımcının ve yapılmak istenen yatırımların niteliklerini ortaya koymak üzere değerlendirilmiştir.

Çalışma sonuçlarında elde edilen bulgular, Aydın İlinde KKYDP kapsamında teklif edilen yatırım projelerinin yatırımcının tecrübesi, ilin üretim potansiyeli, hammadde temini ve pazarlama imkanları açısından uygun projeler olduğu yönündedir. Diğer taraftan proje hazırlama ve uygulama konusunda karşılaşılan güçlükler proje hazırlama potansiyelini olumsuz yönde etkileyen bir bulgu olarak tespit edilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Hibe Projeleri, Aydın, AB.

ABSTRACT

EVALUATION OF RURAL DEVELOPMENT PROJECT GRANTS AND CHANGES IN RURAL DEVELOPMENT POLICY IN TURKEY APPLIED TO THE ACCESSİON PROCESS TO THE EU: A CASE STUDY IN AYDIN

Ayşe ÖZEN

Çanakkale Onsekiz Mart University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Master of Science Thesis in Agricultural Economics

Advisor : Assoc. Prof. Dr. Sibel TAN

24/012014, 76

As part of the accession process of Turkey to The European Union (EU), Turkey has received financial aid from the EU over a seven year period from 2007 to 2013. This EU financial aid has subsequently been redefined; this new application, termed an 'Instrument for Pre-Accession' (IPA), involves candidate and potential candidate countries for EU financial aid being brought together under a single legal framework. The 'Rural Development Component' of the IPA, aims to increase the chances of small and medium-sized agricultural enterprises to gain financial support to strengthen their competitive abilities. For this purpose, the Food, Agriculture and Livestock Ministry implemented the rural development project 'Support Programme for Rural Development Investments' (RDISP) that covered 65 provinces since 2006. One of the purposes of this application is to efficiently evaluate IPA funding and improve the Project preparation potential to international standards.

In this study, Turkey-EU rural development policies implemented within the framework of Turkey-EU integration process have been analyzed in detail. Project proposals under the RDISP were assessed in Aydin Province between the years 2006-2011. In this period 340 project proposals were made and 102 projects have been approved by the ministry

In this study, with all of the managers of the projects approved (102) face to face interviews were conducted with the executors of the selected investment projects. The survey is evaluated to identify the attributes of the investors and investment in the successful projects.

The results obtained in this study show that the investment projects proposed under the RDISP in Aydın Province are appropriate to the investor's experience, the production potential of the province, raw material supply and marketing opportunities.
Keywords: Rural Development, Agricultural Investment, Agricultural Project, Aydın, EU.

İÇERİK **Sayfa**

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU…….. ii

İNTİHAL (AŞIRMA) BEYAN SAYFASI…….. iii

TEŞEKKÜR……. iv

SİMGELER VE KISALTMALAR…….. v

ÖZET…… vi

ABSTRACT……. viii

BÖLÜM 1 – GİRİŞ……. 1

1.1 Konunun Önemi…….. 2

1.2. Araştırmanın Önemi…….. 3

1.3. Araştırmanın Amacı…….. 4

1.4. Araştırmanın Kapsamı…….. 4

1.5. Araştırma Bölgesine Ait Genel Bilgiler…… 4

1.5.1. Coğrafi durum……..... 5

1.5.2. Arazi yapısı……. 6

1.5.3. İklim ve bitki örtüsü…….. 7

1.5.4. Nüfus……... 9

1.5.5. Tarımsal yapı ve üretim…… 11

BÖLÜM 2 – ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR …….. 13

BÖLÜM 3- KIRSAL ALAN VE KIRSAL KALKINMA……... 17

3.1. Kırsal Alan……... 17

3.2. Kırsal Kalkınma…….. 16

3.3. Türkiye'de Kırsal Alanların Özellikleri ve Gelişimi…… 18

3.3.1. Kırsal nüfus…….. 19

3.3.2. Kırsal yerleşim, kırsal alanda alt yapı ve üst yapı hizmetleri……... 20

3.3.3. Kırsal alanda ekonomik yapı……. 22

3.4. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Uygulamalarının Tarihi Gelişimi…… 24

3.4.1. Planlı dönem öncesi……. 24

3.4.2. Planlı kalkınma dönemi…….. 26

3.4.3. Günümüzde uygulanan kırsal kalkınma politikaları……... 36

3.4.3.1. Tarım Reformu Uygulama Projesi…… 36

3.4.3.2. Tarım Stratejisi (2006-2010) ve Türkiye UKKS….. 37

3.4.3.3. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-1013)……..... 38

3.5. Türkiye – AB Uyum Sürecinde Kırsal Kalkınma Politikalarında Değişim…… 39

3.6. Kırsak Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı (KKYDP). 46

3.6.1. Türkiye'de KKYDP…… 46

3.6.2. Aydın'da KKYDP ile ilgili genel bilgiler……... 47

BÖLÜM 4- MATERYAL VE YÖNTEM…….. **49**

4. 1. Materyal…….. 49

4.2. Yöntem…….. 49

4.2.1. Örnekleme aşamasında uygulanan yöntem…….. 49

4.2.2. Anket aşamasında uygulanan yöntem……..... 50

4.2.3. Verilerin değerlendirmesinde uygulanan yöntem…… 51

4.2.2.1. Ki Kare Bağımsızlık Testi……... 51

BÖLÜM 5 – ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA……... **53**

5.1. Yatırımcı İle İlgili Bilgiler……... 53

5.2. Yatırım İle İlgili Bilgiler…….. 56

BÖLÜM 6 – SONUÇ VE ÖNERİLER …….. **67**

KAYNAKLAR……. **72**

EKLER……..... **I**

Çizelgeler……. **VI**

Şekiller……... **VIII**

Özgeçmiş……... **IX**

BÖLÜM 1
GİRİŞ

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki uyum sürecinde Ortak Tarım Politikası (OTP) uyum açısından son derece önemlidir. Türkiye'de tarımsal nüfusun yoğunluğu ve tarım işletmesi sayısının fazlalığı uyum sürecinde OTP'yi öncelikli konular arasına taşımaktadır. Diğer taraftan AB tarım politikaları kuruluş yıllarında verimliliği artıracak politikalar niteliğinde iken zaman içerisinde OTP reform sürecine girmiş ve tarım politikaları kırsal kalkınma ve çevre korumaya dönük politikalara dönüşmüştür. AB tarım politikalarındaki bu değişim Türkiye'de de "Kırsal Kalkınma" konusunun gündemde daha fazla tartışılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla mevcut uyum sürecinde Türkiye'de tarımın güçlendirilmesi, rekabet gücünün artırılması, tarımda yapısal sorunların çözümlenmesi OTP'na uyumun önemli unsurları haline gelmiştir. Dolayısıyla AB'nin aday ülkelere 2006 yılına kadar uyguladığı yapısal politika araçları ile sağladığı mali yardımlar 2007-2013 yıllarını kapsayan dönemde "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı" (Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA) adı verilen tek bir çatı altında ele alınmıştır.

"Söz konusu araç, 2007–2013 yıllarını kapsayan dönem için 11 milyar 468 milyon Euro'lük bir bütçeye sahip bulunmaktadır. Diğer taraftan 2008–2010 yılları arasını kapsayacak dönemde aktarılacak mali kaynaklar çerçevesinde Türkiye 1 milyar 759 milyon Euro'lük bir bütçe ile en yüksek paya sahip aday ülke konumunda yer almaktadır" (GTHB, 2010).

Diğer taraftan beş bileşenden oluşan IPA'nın Kırsal Kalkınma Bileşeni (Instrument for Pre-accession Assistance-Rural Development-IPARD) 2007 yılından itibaren yürürlüğe girmiş olup, ülkemizde de uygulamaya alınmıştır. Kırsal alanda ekonomik seviyenin güçlendirilmesi, üreticilerin refah seviyesinin iyileştirilmesi, tarımsal ve kırsal alt yapının güçlendirilmesi Kırsal Kalkınma Bileşenin temel amaçlarındandır (GTHB, 2010).

Çalışmanın birinci bölümünde konunun ve araştırmanın önemi, araştırma bölgesi ile ilgili genel bilgiler verilmiş, ikinci bölümde bu konuda daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiş, üçüncü bölümde kırsal alan, kırsal kalkınma kavramları ve Türkiye'de kırsal yapı incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde AB uyum sürecinde Türkiye'de uygulanan kırsal kalkınma politikaları tarihi sıralamaya göre ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Beşinci ve altıncı bölümlerde 2006-2013 Kırsal Kalkınma Planı kapsamında Aydın İlinde teklif edilen hibe projelerinin değerlendirilmesine yönelik materyal ve yöntem ile araştırma bulguları verilmiştir. Çalışmanın yedinci ve son bölümünde ise sonuç ve öneriler sunulmuştur.

1.1. Konunun Önemi

Türkiye'nin AB'ye aday ülke statüsü 2004 yılından itibaren başlamıştır. Dolayısıyla 2000-2006 yıllarını kapsayan ve o dönemdeki aday ülkelerin yararlandığı Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development-SAPARD), fonundan yararlanamamıştır. Dolayısıyla bu dönemde aday ülke konumunda olan Hırvatistan, Türkiye ve Makedonya, potansiyel aday ülke olan Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Karadağ ve Sırbistan 2007-2013 dönemini kapsayacak şekilde katılım öncesi mali yardım aracı IPA'dan faydalanabilecektir. IPA aşağıda sıralanan beş bileşenden oluşmaktadır:

1) Geçiş Yardımları ve Kurumsal Kapasite Kurulması Bileşeni,

2) Sınır Ötesi işbirliği Bileşeni,

3) Bölgesel Kalkınma Bileşeni,

4) İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Bileşeni,

5) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD).

Türkiye bu beş bileşen kapsamında verilecek tüm fonlardan faydalanabilecektir. Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), aday ve potansiyel aday ülkelerde OTP'ye uyumun sağlanması ve kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasını amaçlamaktadır. Kırsal Kalkınma Bileşeni IPARD, diğer bileşenlerden farklı olarak fonların bütün mali kontrolünü aday ülkeye devretmektedir. "Bu sistem; ulusal akreditasyon ve akredite olan kuruluşun izlenmesi, komisyon tarafından akredite olmuş IPARD ajansına fon yönetiminin devri ve uygulamaların daha sonra denetlenmesi gibi ilave unsurları öngörmektedir" (GTHB, 2010). Hibe projeleri aracılığıyla verilecek olan destekler tarımsal ürünlerin işlenmesi, pazarlanması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve alt yapının rehabilitasyonu gibi faaliyetleri kapsamaktadır.

Türkiye'de ise 15.2.2006 tarihli ve 26081 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulunun 2006/10016 sayılı "Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Hakkında Karar'ına" paralel olarak Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Tebliği (No:2006/17) yayımlanmıştır. Bu tebliğ "Ulusal Tarım Stratejisi" çerçevesinde tarım üreticilerine, kırsal alanda bireysel, şirket bünyesinde ve üretici örgütleri kapsamında öz sermaye kullanımına dayalı yatırımların hibe projeleri ile desteklenmesini amaçlamaktadır.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı ile çiftçiler başta olmak üzere kırsal kesimde yaşayan insanların hayat standardını yükseltmek ve kırsal kalkınmaya hız vermek için yatırım projelerini desteklemektedir. Bu projelerde temel amaç kırsal kesimde oluşacak katma değerin o bölgelerde kalmasının sağlanmasıdır. Bu amaçla kırsal alanda yapılacak tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması, ambalajlanması ve paketlenmesi,

alternatif enerji kaynakları kullanılan modern seraların yapımı gibi ekonomik yatırımlar ile sulama tesislerinin iyileştirilmesi, damlama ve yağmurlama sulama teknikleri gibi altyapı yatırımlarının devlet tarafından desteklenmesi bu projeler kapsamındaki uygulamalardır. Program kapsamında ekonomik yatırımlarda hibe oranı proje tutarının %50'si basınçlı sulama yatırımlarında ise %75'idir (GTHB, 2010).

Dolayısıyla AB ile uyum sürecinde uygulanan kırsal kalkınma politikaları kapsamında verilecek hibelerden tarımsal üreticilerin etkin bir şekilde faydalanması ve projeye dayalı bir yatırım potansiyelinin oluşturulması için bu tip uygulamaların kaçınılmazlığı konunun önemini ortaya koymaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Türkiye'de planlı dönemden itibaren uygulanan tarım politikaları 2000'li yıllardan itibaren bazı reformlar geçirmiştir. Bu kapsamda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın uygulamalarından biri olan ve AB, Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) kapsamında yer alan Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı (KKYDP) önemli bir adımdır. Yerel üretim potansiyelinin değerlendirilmesi, kırsal kesimde alt yapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve istihdam olanaklarının sağlanması amacıyla 15.2.2006 tarihli ve 26081 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğ Türkiye'de 65 ili kapsamakta olup, Aydın bu iller arasındadır.

Aydın özellikle bitkisel üretim açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Türkiye genelinde incir üretiminin %62.4'ü ve kestane üretiminin %34.1'i ile birinci sırada, zeytin üretiminin %14.6'sı, Enginar üretiminin %17'si ve pamuk üretiminin %10.8'i ile de ikinci sırada yer almaktadır (GTHB, 2013a).

Dolayısıyla Aydın İlinin sahip olduğu bitkisel biyoçeşitlilik ve ekolojik koşulların uygunluğu göz önüne alınırsa, söz konusu projelerin ildeki önemi açıkça görülmektedir. Diğer taraftan yörede tarıma dayalı sanayi olanaklarının bulunması, ihracat limanlarına olan yakınlık oldukça önemli avantajlardır. Ayrıca AB'nin sağlamış olduğu diğer fonlar da değerlendirilerek, ildeki kırsal kalkınma sürecinin hızlı bir ivme kazanacağı tahmin edilmektedir. Bölgede tarım ve tarıma dayalı sanayi ile ilgili alanlarda faaliyet gösteren tüm kurum ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin yer almasıyla oluşturulan proje ofisinin aktif olarak çalıştırılması ile bunun kırsal kesimin kalkınmasında önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Aydın ilinde kırsal kalkınma projelerinin öneminden yola çıkarak hazırlanan bu çalışmada, KKYDP tebliğleri kapsamında Aydın ilinde teklif edilen hibe projelerinin sektörel dağılımı, yatırım ve yatırımcı açısından nitelikleri ve uygulama potansiyelleri

incelenmiştir. Aydın ilinde, 6. Etap sonu itibariyle toplam olarak 340 proje başvurusu yapılmıştır (GTHB, 2013b).

Bu kapsamda proje kapsamında desteklenen işletmelerin bu desteklerden ne ölçüde faydalandığı, desteklerin hedef kitleye ulaşıp ulaşmadığı ve proje uygulama potansiyelinin belirlenmesi araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; öncelikle AB-Türkiye uyum sürecinde kırsal kalkınma politikalarındaki gelişim ve değişimi ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktır. Diğer taraftan Katılım Öncesi Mali Araç (IPA)'nın alt bileşenlerinden biri olan Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD)'a uygun olarak yürütülen Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)" Aydın İli örneğinin incelenmesi çalışmanın bir başka amacıdır.

Yapılan bu çalışma ile Türkiye'de uygulanan diğer kırsal kalkınma projelerine, bu projeleri yürüten tarımsal işletmelere ve bu projeleri uygulayan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ve Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) gibi kuruluşların çalışmalarına ışık tutulacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, Aydın İlinde Gıda Tarım ve Hayvancılık il Müdürlüğü tarafından KKYDP kapsamında teklif edilen projelerin işletmelerini kapsamaktadır. Çalışma, yedi bölümden oluşmakta olup, birinci bölümünde konunun ve araştırmanın önemi, araştırma bölgesi ile ilgili genel bilgiler verilmiş, ikinci bölümde bu konuda daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiş, üçüncü bölümde kırsal alan, kırsal kalkınma kavramları ve Türkiye'de kırsal yapı incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde AB uyum sürecinde Türkiye'de uygulanan kırsal kalkınma politikaları tarihi sıralamaya göre ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Beşinci ve altıncı bölümlerde 2006 – 2013 Kırsal Kalkınma Planı kapsamında Aydın İlinde uygulanan KKYDP kapsamındaki hibe projelerinin değerlendirilmesine yönelik materyal ve yöntem ile araştırma bulguları verilmiştir. Çalışmanın yedinci ve son bölümünde ise sonuç ve öneriler sunulmuştur.

1.5. Araştırma Bölgesine İlişkin Genel Bilgiler

Aydın ili, ilk çağlardan beri verimli toprakları, elverişli iklimi ve ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle önemli bir yerleşim merkezi niteliğindedir. Tarihi süreç içeresinde çeşitli medeniyetlere beşiklik etmiş olan Aydın ili ''Uygarlıklar Vadisi'' adını almıştır. Aydın, günümüzde sahip olduğu tarım ve turizm potansiyeli ile önemli bir

konumdadır. Dolayısıyla "Aydın İli zengin doğal kaynakları, jeopolitik konumunun sağladığı ulaşım avantajı ve insan kaynaklarının kalitesi ile gelişmiş bir şehir olmaya adaydır" (Gözcü, 2009). Bu bölümde ilin coğrafik durumu, arazi yapısı, iklim ve bitki örtüsü, nüfusu, tarımsal yapısı ve üretim değerleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

1.5.1. Coğrafik durum

Doğu Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu üçgeninin ortasında yer alan Aydın, Türkiye'nin, tarım, turizm, iç ve dış ticaret ile sanayi faaliyetlerinin bir arada yürütüldüğü Ege Bölgesinde bulunmaktadır. "Aydın İli Türkiye'nin Güneybatı 37. ve 38. Kuzey Enlemleri ile 27. ve 29. Doğu Boylamları arasındadır. İl merkezi rakımı 65 m kıyı şeridi uzunluğu 150 km'yi bulan il, topraklarının büyük bölümünü dağlık alanlar oluşturur. Batısı Ege Denizine açılan Aydın ili, doğusunda Denizli, Kuzeyinde İzmir ve Manisa, Güneyinde Muğla illeri ile komşudur" (Çolakoğlu, 2009).

Orta ve Batı kesiminde verimli ovalar, Kuzeyinde Aydın Dağları, Güneyinde Menteşe Dağları ile çevrili Büyük Menderes Havzası üzerinde 8.007 km²'lik bir alan üzerine kurulu olan Aydın ilinin alanı 831.900 hektardır. Aydında toplam 395.494 hektar alanda tarım yapılmaktadır. İl, Bozdoğan, Buharkent, Çine, Germencik, İncirliova, Karacasu, Karpuzlu, Koçarlı, Köşk, Kuyucak, Kuşadası, Nazilli, Söke, Sultanhisar, Yenihisar (Didim), Yenipazar ve Ortaklar olmak üzere 17 ilçeye sahiptir.

Şekil 1. Aydın ili ve ilçeleri.

1.5.2. Arazi yapısı

Aydın İlinin Kuzeyi ve Güneyi engebelidir. Kuzeyde Doğu-Batı doğrultusunda uzanan başlıca Hacetdede Tepesi (1.831 m), Karlıdede Tepesi (1.732 m) ve Aydın Dağları (1.500 m) yer alır. Güneyini Çine Çayı, Akçay, Dandalas Çayı ve kollarıyla yarılmış olan Menteşe Dağları kaplar (Madranbaba 1.792 m ve Karıncalıdağ 1.703 m). Bu iki dağlık bölüm arasında, iki yandan faylarla sınırlanmış ve sonradan alüvyonlarla örtülmüş olan Büyük Menderes Ovası uzanır (Yıldız, 2010).

İlin can damarı gibi olan Büyük Menderes Ovası'nın tabanı, kalın bir alüvyon tabakasıyla örtülüdür. Bu durum İlin tarımsal yapısını büyük ölçüde etkiler. Ova, Doğudan Batıya doğru genişler. Doğuda Burhaniye (Buharkent) dolaylarında 2 km'ye kadar olan genişlik, Kuyucak önlerinde 5 km'ye, Aydın önlerinde 10 km'ye, Germencik'te ise, 15 km'ye kadar çıkar. Aydın İlinin Kuzey kesiminde yer alan Aydın Dağları'nın sıraları da Doğu-Batı doğrultusunda uzanır. Büyük Menderes ile Küçük Menderes Ovalarını ayıran Aydın Dağları'nın en yüksek noktası 1.800 m'yi aşar. Aydın-İzmir İl sınırı üstündeki Aydın Dağları Kuşadası'nda son bulur. Aydın'ın Kuzeydoğusundaki en yüksek nokta Hacetdede Tepesi 1.831 m'dir. Aydın Dağları, jeolojik bakımdan Kuzey ve Güneydeki çöküntü ovaları arasında genç faylar boyunca yükselmiş dik yamaçlı bir horst oluşturur. Yüksek kesimleri, eski dönemlerin başkalaşım kayalarından, örneğin, şist, gnays, mermer tabakalarıyla kaplıdır. Güneydoğu ve Batı eteklerinde ise, neojen yaşta daha genç tortul tabakalar yer alır (Gözcü, 2009).

İlin akarsuları, Büyük Menderes ekseninde toplanarak Ege Denizi'ne dökülür. Büyük Menderes Irmağı'na Kuzeyden küçük dereler katılır. Güneyden ise, Menteşe yöresinden doğan daha uzun boylu akarsular gelir. Bunların başında, Dandalas, Akçay ve Çine Çayı gelir. Çine Çayı'nın getirdiği alüvyal birikintilerle oluşmuş Çine Ovası, Büyük Menderes Ovası'ndan sonra ilin ikinci düzlüğüdür (Çolakoğlu, 2009).

Aydın İlinin tek önemli gölü olan Bafa Gölü'nün deniz yüzeyinden yüksekliği 10 m ve yüzölçümü 60 km^2'dir. Az sayıda gölün bulunduğu Ege Bölgesi'ndeki en büyük göl olan Bafa Gölü, eski bir körfezin alüvyonla denizden ayrılması sonucu oluşmuştur. Bafa Gölü, Aydın'ın Güneybatısında, Büyük Menderes Irmağı'nın denize döküldüğü yere yakındır. Bugünkü gölün yerinde eskiden Latmos Körfezi bulunuyordu. Alüvyonlanma nedeniyle Latmos Korfezi'nin denizle bağlantısı kesilmiş ve doğal set gerisinde toplanan fazla sularla düzeyi yükselerek, Kuzeydeki Çerçin Gölü denilen sığ çukuru kaplayıp alanını genişletmiş, fazla suyunu da batı ucundaki ayağı Büyük Menderes'e akıtarak zamanla tatlı su golüne dönüşmüştür. Bafa Gölü'nün kıyıları çok girintili, çıkıntılıdır. Sığ kıyılarında sonbahar ve ilkbaharda göçmen kuşlar konaklar (Gözcü, 2009).

İlin toplam yüzölçümü 800.700 hektar olup, bunun 363.215 hektarı kültür arazisi, 315.132 hektarı orman arazisi, 25.242 hektarı çayır-mera arazisi, 14.950 hektarı göl ve bataklık, 82.161 hektar alan ise diğer tarım dışı araziler olarak dağılım göstermektedir (GTHB, 2013a).

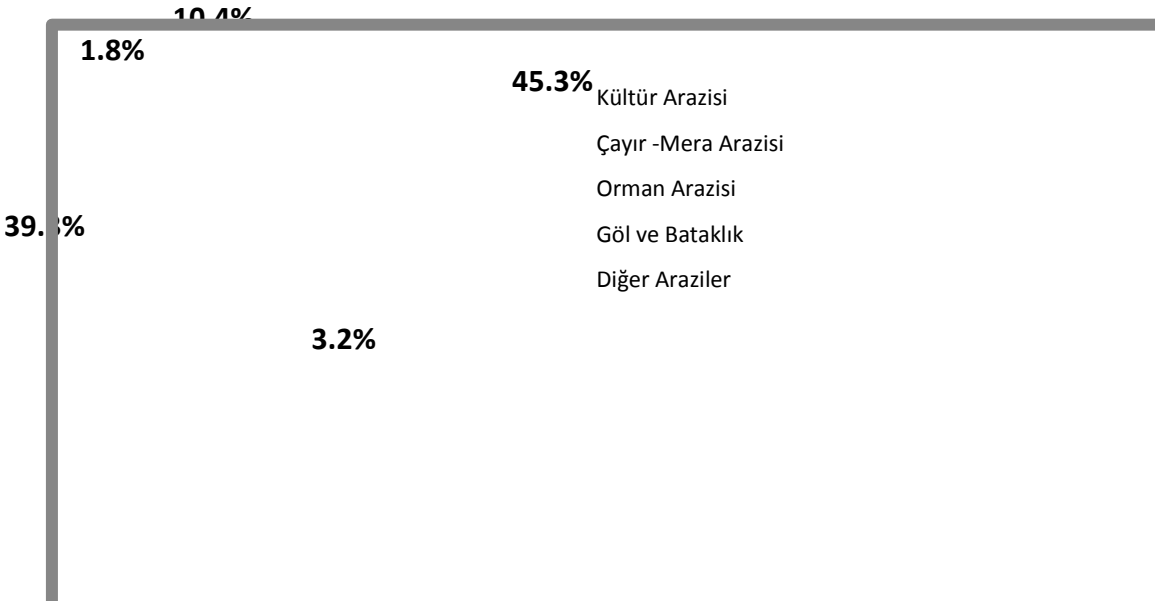

Şekil 2. Aydın ilinde arazi dağılımı.

Yukarıdaki grafik de görüldüğü gibi Aydın'da kültür arazisi oranı yüksek (%45.3), çayır-mera arazisi oranı ise düşüktür (%3.2). Aydın İlinde tarıma elverişli alanların fazlalığı üretim için bir potansiyel olmakta, ancak çayır-mera arazilerinin azlığı hayvancılık için kısıt teşkil etmektedir (GTHB, 2013a).

1.5.3. İklim ve bitki örtüsü

Bölgede Akdeniz iklimi hakimdir. Yıllık ortalama yağış miktarı 624.8 mm olup, alt bölgeler arasında belirgin bir farklılık görülmemektedir. İlin 624.8 mm yağış ortalamasının %44.5'i kışın, %23.9'u ilkbaharda, %22.7'si sonbaharda ve %8.9'u yaz mevsimlerinde oluşur. İlin ortalama sıcaklığı incelendiğinde Şubat ayında 8.9^{o}C, Temmuz ayında ise 28.3^{o}C olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan ilde ortalama nispi nem %62.1 civarındadır (DMİ, 2013).

Çizelge 1. Aydın ili iklim verileri (DMİ, 2013)

AYLAR	Ortalama Sıcaklık (^oC)	Uzun Yıllar Ortalama Sıcaklık (^oC)	Ortalama Nispi Nem (%)	Uzun Yıllar Ortalama Nispi Nem (%)	Toplam Yağış (mm)	Uzun Yıllar Toplam Yağış (mm)
Ocak	5.6	8.3	76.2	70.7	182.4	99.7
Şubat	7.2	9.0	70.3	68.0	158.2	86.8
Mart	11.6	11.9	60.5	65.1	38.5	73.8
Nisan	17.4	15.9	61.8	62.5	68.5	53.9
Mayıs	20.6	21.1	62.7	56.4	56.1	36.2
Haziran	27.5	26.2	48.6	48.8	45.1	11.1
Temmuz	30.4	28.7	43.4	49.5	-	4.8
Ağustos	29.2	27.7	37.2	54.3	-	4.5
Eylül	24.6	23.2	52.7	56.6	-	13.7
Ekim	20.9	18.7	60.5	62.8	35.9	41.1
Kasım	15.5	13.1	70.9	68.9	24.3	92.6
Aralık	10	9.8	80.4	73.6	201.1	117.6
Yıllık Ort/Topl	18.4	17.8	60.4	61.4	810.1	624.9

Aydın İlinde maki bitki örtüsü hakim olup, doğal ortamda zeytin, incir ve kestane yaygın ürünlerdir. Orman örtüsü yer yer deniz kıyılarında başlayarak bazı dağları bütünüyle kaplamaktadır. İlin sahip olduğu en sık ormanlar Güneydeki Menteşe Yöresi

Dağlarında yer alır. Kuzeyindeki Aydın Dağlarında yer yer sarıçam ormanları vardır. Ormanlık alanlarda kızılçam, karaçam, fıstık çamı, sandal, laden, funda, kızılağaç, çınar, meşe, ardıç, söğüt, ceviz ve kavak ağaçları bulunmaktadır. Ayrıca kekik, adaçayı, salep, böğürtlen, lavanta, yabani çilek ve kapari gibi bitkiler de ilin florasını oluşturmaktadır. Bir botanik bahçesi zenginliğine sahip Dilek Yarımadası Milli Parkı, bilimsel açıdan da ayrı bir değer taşır. İlde en fazla ormanlık alan Didim, Kuşadası, Merkez, Koçarlı ve Çine ilçelerinde mevcuttur (GTHB, 2013a).

1.5.4. Nüfus

Son 80 yılda Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 5 kat artış göstermiştir. Aynı dönemde, Aydın ilinin nüfusu yaklaşık 4.5 kat artış göstermiş ve 2012 yılında 1.006.541'e yükselmiştir.

Aydın İlinin nüfusu ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılından 2012'ye kadar sürekli artış göstermiştir. İlde nüfus artışının en düşük olduğu dönem %0.8'lik nüfus artışı ile 1940-1945 yılları arasına denk gelmektedir. En yüksek yıllık nüfus artış hızı ise %4.2 ile 1950-1955 dönemindedir. İlin nüfus artışı oranı 2000-2012 döneminde ise %5.8'dir. İlk nüfus sayımı yapıldığında Aydının ülke nüfusu içinde %1.6'lık bir paya sahip iken, 2012 yılında bu oran yaklaşık %1.3'dür. Bu durum Aydın ilinin nüfus artış hızının ülke ortalamasından daha düşük olduğunu göstermektedir.

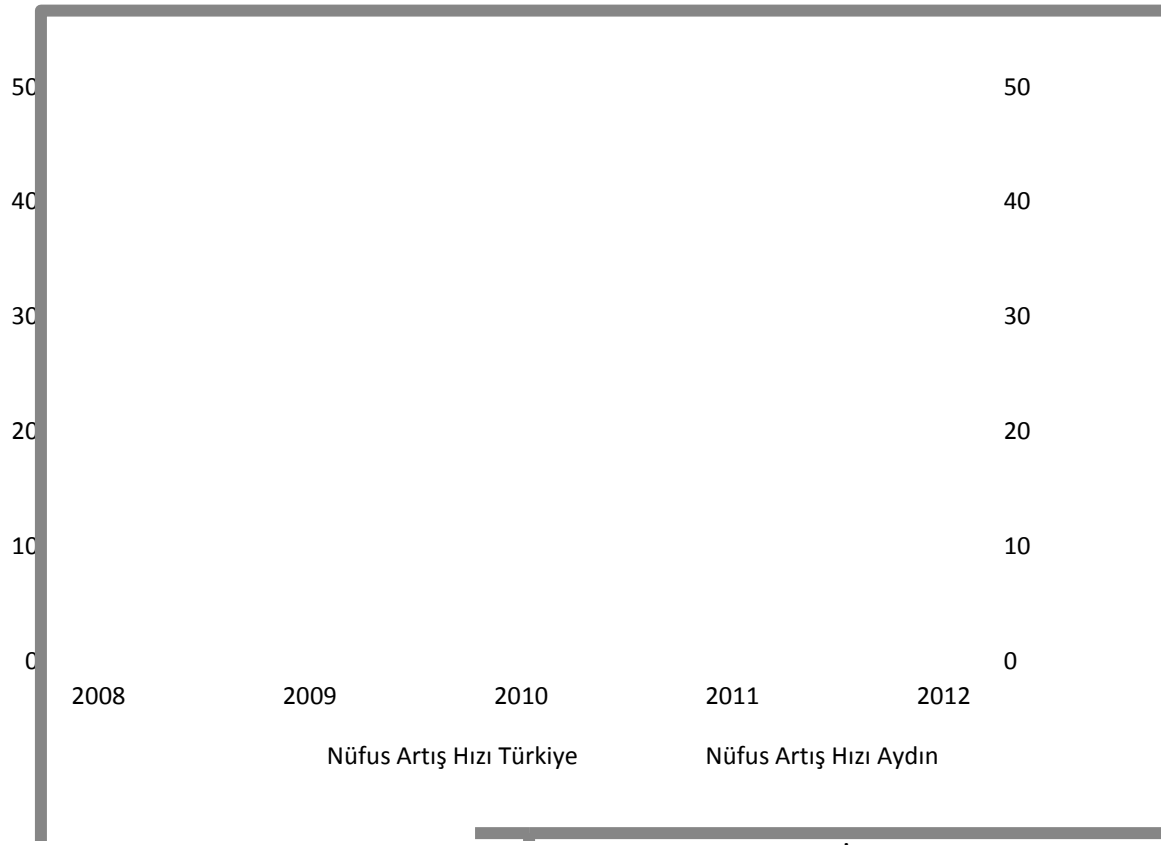

Şekil 3. Aydın – Türkiye Nüfus Artış Hızının Karşılaştırılması (NVİGM, 2013).

Nüfus yoğunluğu Aydının ilçeleri bakımından incelendiğinde, Nazilli İlçesi 147.668 nüfusu ile en fazla nüfusa, Karpuzlu ilçesi ise 11.817 nüfusu ile en az nüfusa sahiptir. Yıllık nüfus artış hızı en yüksek olan ilçesi %5.6 ile Didim iken, en az olan ilçesi %1.3 ile Yenipazar'dır.

"Aydın ilinde 1927 yılında %19.5 olan şehirde yaşayan nüfusun payı 1935 yılından sonra sürekli bir artış göstererek, 2000 yılında %51.9 ulaşmıştır. Şehirde yaşayan nüfusun oranı ülke ortalamasına göre daha yavaş artmıştır. Köy nüfusu 2000 yılına kadar fazla iken, ilk kez 2000 yılında şehir nüfusu köy nüfusundan fazla olmuştur. Aydın İlinin 2012 yılında şehir nüfus oranı %61, köy nüfus oranı %39'dur" (NVİGM, 2013).

Nüfus yoğunluğu olarak ifade edilen bir kilometrekareye düşen kişi sayısı, il genelinde 128'dir. Bu değer il merkezinde 414 iken, ilçelere göre 25 ile 403 kişi arasında değişim göstermektedir. Yüzölçümü bakımından en büyük ilçe olan Söke'de nüfus yoğunluğu 120, yüzölçümü en küçük olan Buharkent ilçesinde ise nüfus yoğunluğu 122 kişidir. İlde bulunan toplam 490 köyden 306'sının nüfusu 500'ün altında olup, köylerin çoğunluğu düşük nüfusa sahiptir (NVİGM, 2013).

1.5.5. Tarımsal yapı ve üretim

Tarımın, Türkiye'de nispi önemi azalmakla beraber ekonomi içinde çok önemli bir sektör olma özelliğini sürekli korumaktadır. Tarım ülke nüfusunun beslenmesi, istihdamdaki payı, sanayiye hammadde temin etme özelliği ve ödemeler dengesindeki rolü dikkate alındığında ekonomik gelişme süreci içinde ihmal edilmeyip tam aksi güçlendirilmesi gerekli bir sektördür.

Aydın'da ekonomik açıdan değerlendirildiğinde tarımın gayrisafi hasıladaki payı %25.1'dır. İlde sanayi sektörü %8.4, ticaret %31.6, ulaştırma ve haberleşme %9.3 iken hizmet sektörü ise %25.6 oranında pay almaktadır. İlin geçim kaynağı açısından bitkisel ve hayvansal üretim faaliyeti önem arz etmektedir. Türkiye'nin genelinde olduğu gibi Aydın ilinde de tarımsal işletmeler küçük ve çok parçalı yapıdadır. Nitekim Aydın'da 70.884 adet tarım işletmesi mevcut olup, tarım işletmeleri genellikle bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmaktadır. Bu işletmelerin toplam işletmeler içerisindeki oranı %36'dır. Yalnız bitkisel üretim yapan işletmelerin oranı %25, yalnız hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı ise %29'dur (GTHB, 2013a).

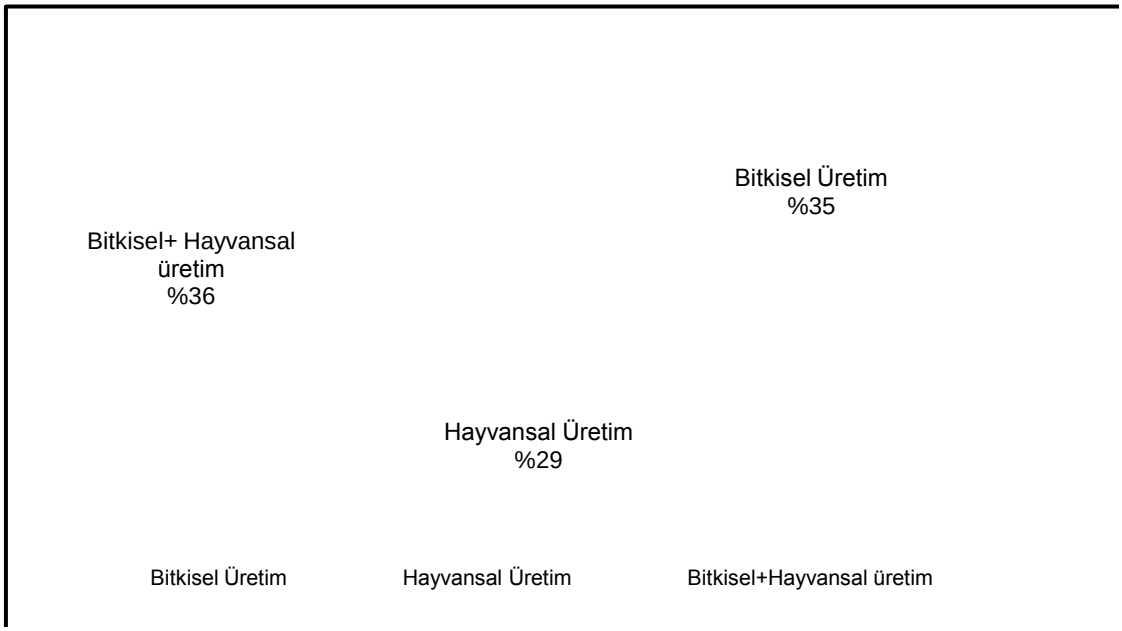

Şekil 4. Aydın ilinde tarım işletmelerinin faaliyet alanlarına göre dağılımı.

Aydın İli, topraklarının %63'u dağlık olmasına rağmen Türkiye'nin tarım potansiyeli en yüksek, en verimli ovalarına sahip bulunmaktadır. Genel arazi varlığının %47'sinde tarım yapılmaktadır. Ormanlar il sınırları içinde %39'luk yer kaplamaktadır ve çayır-meraların payı ise %6'dır. Kültür arazisinin %50'sinde zeytin ve meyvelikler %28'inde endüstri bitkileri yer almaktadır. Aydın ilinin %80.5'inin arazi genişlikleri 10-50 dekar

arasında değişmekte ve tarım arazisinin %40.8'i işlemektedirler. Türkiye ortalaması olarak bu büyüklükteki işletmeler, tüm işletmelerin %67'sidir ve arazisinin de %22.1'ini işlemektedirler. Aydın ili toprak, iklim, topoğrafı yapı ve ekolojik özellikleri ile polikültür (çok yönlü) tarıma elverişlidir ve tarımın her kolunda yetiştiriciliğin yapılabildiği güçlü bir potansiyele sahiptir.

Toprak ve su kaynaklarının zenginliği ile Akdeniz iklimi sayesinde her türlü bitkisel üretimin yapılması gibi önemli bir tarım potansiyeline sahip olan ilde sulanabilir nitelikteki 252.486 hektar alanın %68'lik kısmında (171.169 hektar) sulu tarım yapılmaktadır. Aydın ilinin sahip olduğu 395.494 hektarlık tarım arazisi içinde 199.500 hektar alanda zeytin ve meyvecilikler yapılmaktadır. Bunun 109.361 hektar alanında ise sebze bahçeleri ekilişi izlemektedir. Sanayi bitkilerinin yanı sıra tarla, bağ ve bahçe ürünleri yetiştiren tarım işletmeleri fazladır.

BÖLÜM 2
ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Aksoy ve Ark., (2007), araştırmada TKDK ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Amacı ulusal kalkınma planı olan kurumun; kuruluşu, görevi ve çalışmaları ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye'nin üyelik sürecinde IPARD organizasyonunun, kırsal kalkınma konusunda karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri belirlenen tedbirler ışığında değerlendirilmiştir.

Bakırcı (2007), yapılan çalışmada son dönemde IPARD tedbirleri ele alınarak var olan önlemler ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Kırsal kalkınma politikalarının belirlenmesi ve üyelik sürecinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ele alınmıştır.

Berk ve Ark., (2006), yapılan çalışmada Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) tarafından uygulanan, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi'nin kırsal alan üzerine etkisi incelenmiştir. Çalışma sonuçlarında bölgedeki üreticilerin projenin planlama ve uygulama sürecine tam olarak katılamadıkları tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca yetersiz örgütlenme, yetersiz finansman, proje uygulama alanlarının ve konularının uygunsuzluğu gibi konulara dikkat çekilmiştir. Çalışma sonucunda kırsal alanların kalkınması için ekoturizm, kadın ve çocuklarla ilgili projelerin ve organik tarım projelerinin uygulanması önerilmiştir.

Beycan (2009), yapılan çalışmada kırsal kalkınma kavramına geniş olarak değinilmiştir. Ülkemizdeki kalkınma politikaları da ayrı ayrı ele alınarak, KKYDP kapsamında proje hazırlama aşamasından başlayarak değerlendirme aşamasına kadar tüm ayrıntılarıyla örnek bir projeye yer verilmiştir. Bunun sonucu AB yolunda bir ülke olarak öncelikle kırsal alanların kalkındırılması amacı ile uygulanacak projeler için örnek oluşturulması amaçlanmıştır. Sonuç olarak; yapılan proje uygulaması ile kırsalda istihdam artırma potansiyeli yüksek, yararlanıcıların gelirlerini artıran ve tarımsal sanayinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Çobanoğlu F ve Ark., (2010), Türkiye OTP çerçevesinde kırsal alanlar ve tarım sektörü açısından AB uyum sürecinde desteklerden faydalanmaktadır. Yapılan araştırmada, Aydın ilinde KKYDP kapsamında bakanlık tarafından desteklenen hibe projelerinin sektörel açıdan dağılımı, projelerin yatırımcılara faydaları ve projelerden beklenen hedeflere ulaşılma durumu ele alınmıştır.

Çolakoğlu, (2009), bu çalışmada ülkemizin geçmişten bugüne kadar olan sürede kırsal kesimde yaşayan insanların mevcut durumları ve bu durumların nasıl iyileştirilmesi gerektiği ele alınmıştır. Buna ek olarak kırsal alanlarda yaşayan insanlar ile kentlerde

yaşayanlar arasındaki ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan farkların en aza indirilip iyileştirilmesine yönelik önerilere değinilmiştir.

Eraktan (2005), ‘‘Avrupa Birliğinde Üretici Örgütleri’’ konulu çalışmasında, Türkiye’de çiftçinin üretim ve pazarlama aşamasında yardımcı olan, üreticilerin çıkarlarını koruyan ve refah seviyesini artıran bir modelin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda üretici örgütleriyle çiftçilere her türlü hizmeti götürmek, danışmanlık yapmak, en iyi şekilde haklarını korumak, bilgi aktarımı yapmak gibi konularda yardımcı olmak amaçlanmıştır. Araştırmacı hali hazırda bulunan örgütlerin üzerinde çalışma yapmıştır. Bu şekilde örgütlerin daha aktif ve yarayışlı olacağı sonucuna varmıştır.

Eraktan ve Ark., (2008), bu çalışmada AB uyum sürecinde ülkemizin kırsal kalkınma planı, mevzuat uyumu ve idari durumu incelenmiştir. Bununla birlikte üretici birliklerinin kırsal kalkınma açısından rolü ele alınmıştır.

Girgin (2000), bu araştırmada Türkiye’de tarımda yapılan çalışmaların OTP açısından uyumluluğu değerlendirilmiştir. Bu konu AB ilişkilerimizde en önemli konulardan biridir. Çalışmada tarımda yapılan faaliyetlerin OTP’ye uyumu ve olası etkilerinin dünü, bugünü ve yarını açısından değerlendirilmiştir.

Gözcü (2009), araştırmada Türkiye’nin AB uyumunda bölgesel kalkınma ajanslarının rolü araştırılmıştır. Bu ajansların bölgesel kalkınmayı geliştirdiği, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını en aza indirdiği, var olan kaynakların etkin ve adaletli bir şekilde kullanılmasını sağladığı ifade edilmiştir.

Gülçubuk (2006), “AB ve Türkiye’de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma” adlı çalışmada; AB – Türkiye ilişkilerinde kırsal bölgelerdeki sorunların tespit edilmesi gerektiği belirtilmiş ve sonrasında ise bunlara kalıcı çözümler bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Bundan dolayı kırsal ve tarımsal yapının ülkemizin en önemli konularından biri olduğu ifade edilmiştir. Türkiye’nin daha refah bir seviyeye ulaşması için özellikle kırsak kalkınma politikalarına öncelik vermesi gerektiği belirtilmiştir.

Günaydın (2001), bu çalışmada araştırmacı kırsal kesimde örgütlenme yapısını ele almıştır. AB üyelik sürecinde tarım politikalarının ülkemizdeki üreticilerin sorunlarına ve bunların çözüm önerilerine ne ölçüde katkı sağlayacağı ortaya konulmuştur. Tarım politikaları içinde üretici birliklerini inceleyen çalışmacı, planlı kalkınma döneminde uygulanan tarım politikalarını ayrı ayrı ele alarak değerlendirmiştir. Ayrıca ülkemiz açısından yaşanan gelişmelerin bu politikalar üzerinde ne kadar etkisi olduğu ele alınmıştır.

Sevinç (2008), Bu çalışmada ülkemizde var olan kırsal bölgelerdeki sorunlar incelenmiştir. Bu politikalar yer yönü ile geçmişten günümüze ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Türk tarım politikasının OTP’ye uyumluluğu açısından değerlendiren araştırmacı, var olan

eksiklerin ve uyum sürecinde neler yapılması gerektiği değerlendirilmiştir. Özellikle Şanlıurfa'daki uygulanan politikaların ne ölçüde etkin olduğu incelenmeye çalışılmıştır.

Şahin (2006), bu araştırmada Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı olarak kurulan TKDK ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kurumun kalkınma programının uygulanmaya başladığından itibaren sektöre olumlu bir katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.

Tan (2009), çalışmada Çanakkale ilinde Tarım Reformu Uygulama Projesi Kapsamında yer alan Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı ele alınarak bir çalışma örneği yapılmıştır. İl genelinde bu projeden yararlanan çiftçilerin hepsi ile anket çalışması yapılarak proje uygulaması genel olarak ele alınmıştır.

Tolunay ve Ark., (2006), bu araştırmada kırsal kalkınma çalışmaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Özellikle kalkınma süreci ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirilmiştir. Buna ek olarak kırsal çevreye vurgu yapılarak bu konu üzerinde durmuştur.

Turhan (2005), bu çalışmada, IPARD kapsamında yer alan tedbirlerin hazırlık çalışmaları ve bu süreçte öncelikli tedbirlerin neler olabileceği ele alınmıştır. Ülkemizin bu süreçte akreditasyon döneminin başarı ile sonuçlanması ve AB sağladığı fonlardan en iyi şekilde nasıl faydalanması gerektiği vurgulanmıştır. Çalışmada tedbirler öncelik durumuna göre ayrı ayrı ele alınmıştır.

Yavuz (2007), Araştırmacı çalışmasının başında kalkınmayı temel kavramlar ve tanımlar şeklinde ele almıştır. Sonraki aşamalarda ise kırsal kalkınma çalışmalarını ayrıntı olarak değerlendirmiştir.

Yıldız (2009), çalışmada AB bünyesinde yer alan ülkeler ile potansiyel aday ülkelerin IPARD programı kapsamında tarımsal hibe desteklerinden yararlanma durumları incelenmiştir. Bu ülkelerde bulunan ödeme kuruluşlarının ülkemizde yer alan ödeme kuruluşu için yol göstereceği vurgulanmıştır.

Yıldız (2010), araştırmacı AB'de kırsal kalkınma istatistiklerini değerlendirmiştir. AB yolunda ülkemizin var olan kırsal bölgelerdeki istatistikleri inceleyip, özellikle kalkınma politikaları açısından nasıl bir istatistiklere ihtiyaç duyulacağı ele alınmıştır. Buna bağlı olarak ülkemizde istatistik alanların saptanmasında hangi kuruluşların katkı sağlayacağı ve bu kuruluşlara yol göstermek açısından yardımcı olunması amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda ise, özellikle kırsal bölgelerdeki fiziki altyapı hizmetleri ile yaşam kalitesini etkileyen istatistiklerin daha ayrıntılı ortaya konulması gerektiği vurgulanmıştır.

Yılmaz ve Ark.,(2007), Avrupa Birliği yolunda ilerleyen aday ülkeler kırsal kalkınma çalışmalarında başarılı olmak için çeşitli araçlardan yaralanmaktadırlar. Çalışmada bu ülkelerin tarımsal gelişmeyi artırmak ve kırsal kalkınma çalışmalarının desteklenmesi için yararlandıkları araçlar ele alınmıştır. Özellikle Türkiye'nin AB uyum

sürecinde hangi politikalar kapsamında olduğu ve bunlardan en iyi şekilde nasıl faydalanması gerektiği bitirtilmiştir.

BÖLÜM 3
KIRSAL ALAN VE KIRSAL KALKINMA KAVRAMLARI

3.1. Kırsal Alan

Kırsal kalkınma konusunda yapılacak çalışmalarda öncelikle "kırsal alan" kavramının açık ve net bir tanımlanması gerekmektedir. Fakat Türkiye'de "kırsal alan" tanımı konusunda henüz tek bir tanım mevcut değildir. Ülkemizde kırsal alan tanımı nüfus sayımları, hane halkı işgücü anketleri tarım istatistikleri verileri itibariyle ayrı ayrı yapılmaktadır. "Dolayısıyla nüfus sayımında il ve ilçe merkezleri dışında kalan yerler, hane halkı anketlerinde 20 bin'den daha az nüfusu olan yerler, tarım istatistiklerinde ise tüm köyler ve 5 bin'den az nüfusu olan ilçe merkezleri "kırsal alan" olarak değerlendirilmektedir" (Gülçubuk, 2006).

Diğer taraftan çeşitli hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen çalışmalarda aşağıdaki şekilde farklı "kırsal alan" tanımları da yapılmıştır.

Örneğin 1988 yılında yayımlanan ''Kırsal Toplumun Geleceği'' adlı Komisyon Belgesinde, kırsal alan ulusal ekonomilerle entegre olma derecesine göre sınıflandırmıştır (Şahin, 2006). Buna göre;

- Entegre kırsal alanlar; büyüyen bir nüfusa sahip, tarım dışı sektörlere dayanan bir istihdam yapısı ile birlikte, toprağın kullanılmasında tarımın hala kilit role sahip olduğu, çevresel, sosyal ve kültürel miras yönünden tehditlerle karşı karşıya olan ve büyük şehirlere yakın alanlardır.

- Orta derece kırsal alanlar; nispeten kentsel alanlardan uzak, tarım ve tarım dışı sektörlerin değişen oranlarda karışımı bir ekonomik yapıya sahip, geniş ölçekli çiftliklere sahip bölgelerdir.

- Tam kırsal alanlar; nüfus yoğunluğu ve gelir seviyesi çok düşük olan, genelde yaşlı nüfusun yaşadığı, tarıma dayalı bir istihdamın varlığı, düşük yeterlilikte hizmet sunumu, çevreden izole olmaya sebep olacak coğrafik özellikteki bölgeler bu gruba girmektedir.

Bir başka "kırsal alan" tanımı ise İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı tarafından nüfus yoğunluğu kriterine göre yapılmıştır (Güder, 1998). Bu değerlendirmede; nüfus yoğunluğunun km² başına 150 kişinin altında olduğu yerler kırsal alan sayılmakta ve bölgeler üç gruba ayrılmaktadır. Bu ayrımda;

- Nüfusunun %50'den fazlasının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler, kırsallığı baskın bölgeler,
- Nüfusunun %15–50 arasının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler, önemli ölçüde kırsal bölgeler,

- Nüfusunun %15'inden azının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler ise, kentselliği baskın bölgeler olarak sınıflandırılmaktadır.

Kırsal alanla ilgili bir başka kavram ise; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na göre de "kırsal alan; yaşam ve ekonomik faaliyetlerin önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine bağlı olduğu; ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme süreçlerinin yavaş ilerlediği; geleneksel değerlerin hayatın şekillendirilmesinde etkili olduğu; yüz yüze ilişkilerin önemini koruduğu; teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansımasının daha uzun bir zaman aldığı sosyo-ekonomik nitelikleriyle kentsel alanlar dışında kalan mekanlara kırsal alan olarak tanımlanmaktadır" (DPT, 1991).

3.2. Kırsal Kalkınma

Son yıllarda tüm dünyanın gündeminde kırsal kalkınma politikaları giderek önem kazanmıştır. Bunun temelde üç sebebi vardır. Birincisi global rekabet şartları altında kırsal bölgelerin kendi doğal kaynaklarını kullanarak bu rekabete uyum sağlaması, ikincisi kırsal kesimdeki kültür, turizm ve tarihi potansiyelin ortaya çıkarılması, üçüncüsü ise çevresel olumsuz etkilerin giderilmesidir (Fawson ve ark., 1998). Türkiye'de kalkınma planlarını hazırlayan bir birim olan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kalkınma planları kapsamında oluşturduğu kırsal kalkınma Özel İhtisas Komisyon Raporu (ÖİKR) ile kırsal kalkınma tanımlarının yer aldığı raporlar hazırlamaktadır.

Buna göre; kırsal kalkınma; "Modern üretim teknikleri ve geliştirilmiş sosyal organizasyonlar yoluyla kişi başına geliri ve yaşam seviyesini yükseltmek amacıyla sosyal sistemi yeniliklerle buluşturarak sosyal değişimin gerçekleştirilmesidir'' şeklinde ifade edilebilir (Kumuk, 2008).

Bir başka kırsal kalkınma tanımı ise; "Kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için onlarda önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kalkınmalarını sağlama savaşıdır" şeklinde yapılabilir (GTHB, 2006).

Diğer taraftan dünyadaki gelişmelere paralel olarak 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Türkiye'nin kırsal kalkınma vizyonu ; "Türkiye'nin uzun vadeli gelişme perspektifine paralel olarak, kırsal kalkınmada temel amaç; Temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş

ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır" şeklinde belirlenmiştir (Anonim, 2012b).

3.3. Türkiye'de Kırsal Alanların Özellikleri ve Gelişimi

3.3.1. Kırsal nüfus

Çizelge 2'de görüldüğü gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında kırsal nüfusun toplam nüfus içerisinde aldığı pay %75'ler civarındadır. Daha sonra 1950'li yıllardan itibaren teknolojik tarımın yaygınlaşması ile kırsal nüfusta bir azalma yaşanmıştır. Bu azalma 1985 yılındaki Genel Nüfus Sayımına kadar oransal bir azalma gösterirken, bu dönemde mutlak azalma süreci de başlamıştır. Kırsal nüfus 2012 rakamlarına göre nüfusun %22,7'sini oluşturmaktadır (GTHB, 2009).

Çizelge 2. Türkiye'de Yıllara Göre Şehir ve Köy Nüfusunun Gelişim Seyri (TUİK, 2013a)

Sayım Yılı	Toplam (Milyon)	Şehir Nüfusu (Milyon)	Köy Nüfusu (Milyon)	Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus içindeki Oranı (%)	
				Şehir	Köy
1927	13.6	3.3	10.3	24.2	75.8
1935	16.1	3.8	12.3	23.5	76.5
1940	17.8	4.3	13.4	24.4	75,6
1945	18.8	4.6	14.1	24.9	75.1
1950	20.9	5.2	15.7	25.0	75.0
1955	24.1	6.9	17.1	28.8	71.2
1960	27.7	8.8	18.8	31.9	68.1
1965	31.4	10.8	20.5	34.4	65.6
1970	35.6	13.6	21.9	38.4	61.5
1975	40.3	16.8	23.4	41.8	58.1
1980	44.7	19.6	25.0	43.9	56.1
1985	50.6	26.8	23.7	53.0	47.0
1990	56.4	33.3	23.1	59.0	41.0
2000	67.8	44.0	23.8	64.9	35.1
2007	70.6	49.7	20.8	70.5	29.5
2008	71.5	53.6	17.9	75.0	25.0
2009	72.6	54.8	17.8	75.5	24.5
2010	73.7	56.2	17.5	76.3	23.7
2011	74.7	57.4	17.3	76.8	23.2
2012	75.6	58.4	17.2	77.3	22.7

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, kırsal nüfus 1927 yılından bu yana oransal olarak sürekli azalma göstermektedir. Ancak 2000 yılı nüfus sayımında yine köy nüfusunun mutlak olarak arttığı görülmektedir. 2012 yılında yapılan adrese dayalı nüfus kayıt sistemi

verilerine göre yeniden kırsal nüfusun mutlak olarak azalma sürecine girdiği tablodan görülmektedir. İlk nüfus sayımından itibaren bakıldığında kırsal nüfusun azalma göstererek şehir nüfusunun artmasının; köyden kente göçün gerçekleşmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bir bakıma şehirlerde yaşayan nüfus kır kökenli aileler oluşturmakta ve bu ailelerin köy ile olan bağlantıları devam etmektedir.

Kırsal kesimden kente göçlerin sürekli artması ile birlikte Türkiye'de kır-kent arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Nitekim kentlerde yaşayanların yaz mevsiminde köylerine gelip üretim yapması, tatillerini buralarda geçirmesi veya yılın her döneminde kır-kent arası bağlantılarının olması aslında Türkiye'de kırsal nüfusun ağırlığının bir göstergesi olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 2'de görüldüğü gibi 1927 yılında kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı %75.8 iken; 2012 yılı nüfus sayımına göre ise kırsal alanda yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki payının %22.7'ye düştüğü görülmektedir. Bu veriler ışığında Türkiye kırsalından kente olan göç akımının 1950'li yıllarda başladığı, 1980 yılından sonra ise bu akımın hızlandığı ifade edilebilir. Bu durum ise kent ile kır arasındaki gelişmişlik farklılıklarının giderek artmasına ve göç sorunun sürekliliğine neden olmaktadır.

3.3.2. Kırsal yerleşim, kırsal alanda alt yapı ve üst yapı hizmetleri

Kırsal kalkınma açısından bu alanlarda yaşayanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kır ile kent arasındaki fiziki faktör farklılıklarının azaltılması öncelikli önem taşımaktadır. Bu da ancak ulaşım imkânlarının iyileştirilmesi, temiz ve sağlıklı içme suyuna erişilebilirliğin sağlanması, köylerin dağınık yerleşim yapısının kırsal alan planlaması ve imar planları ile düzenlenmesi, çevre düzenlemesi ve kanalizasyon eksikliğinin giderilmesi için yapılan çalışmalarla giderilebilir. Bu konularda yasal düzenlemeler yapılması ve uygulamaya konulması kırsal kalkınma için gereklidir.

Kırsal alanda altyapı alanında kamu hizmeti vermek amacıyla, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM), Yol-Su-Elektrik, Toprak-Su ve Toprak-İskan kuruluşlarının birleştirilmesi ile 1984 yılında kurulmuştur. Bu kapsamda KHGM, Devlet ve il yolları ağı dışında kalan köyler ve bağlı yerleşim birimlerinin köy yolu ağını tespit etmek, bu yollarla köy içi yollarını ve bu yollar üzerindeki sanat yapılarını yapmak, mevcutlarını geliştirmek; kalkınma plan ve programlarında yer alan ilke ve politikalara uygun bir şekilde, toprak ve su kaynaklarının verimli kullanılması, korunması ve geliştirilmesini sağlamak amaçlanmıştır.

Köylerde yaşayan insanların sosyal ihtiyaçlarını karşılamaları, üretmiş oldukları ürünleri zamanında ve iyi şartlarda pazarlara ulaştırmaları, diğer yerleşim birimlerinden ve

kendi dünyaları dışındaki dünyadan soyutlanmamaları için fiziki olarak ulaşım için köy yolları çok önemlidir.

Çizelge 3. 31.12.2012 İtibariyle Köy Yolları Envanteri (MGM, 2013)

DURUMU	Ham (Km)	Tesviye (Km)	Stabilize (Km)	Asfalt (Km)	Beton (Km)	Toplam (Km)	Toplam Yollara Oranı (%)		
							Asfalt+ Beton	Stabilize	Ham+ Tesviye
1. DERECE	2.212	11.731	103.742	114.008	4.229	235.922	50.1	44.0	5.9
2. DERECE	2.735	13.103	36.971	15.882	613	69.305	23.8	53.4	22.9
TOPLAM	4.948	24.834	140.713	129.889	4.843	305.227	44.1	46.1	9.8

Çizelge 3'e göre, 31.12.2012 tarihi itibariyle köy yolları envanterinde toplam 305.227 km köy yolu bulunmaktadır. Yolların niteliği de belirtilmektedir. Buna göre 1. derece öncelikli köy yolu ağının %50.1'i asfalt + beton, %44'ü stabilize, %5.9'u ham + tesviye yol niteliğinde iken 2. derece öncelikli yol ağının %23.8'i asfalt + beton, %53.4'ü stabilize, %22.9'u da ham + tesviye yol niteliği taşımaktadır.

İnsan beslenmesinde ve yaşamının sürdürülmesinde en önemli ihtiyaçlardan olan içme suyu temini açısından, kırsal alanda son yıllarda önemli çalışmalar yapılmış ve nüfusun büyük bir bölümüne içme suyu hizmeti götürülmüştür.

Çizelge 4. 31.12.2012 itibari ile illerin içme suyu envanteri (MGM, 2013)

	Susuz	Yetersiz		Yeterli	
		Şebekeli	Çeşmeli	Şebekeli	Çeşmeli
Toplam (Adet)	881	2.376	3.146	62.398	48.07
Toplam Su Miktarına Oran (%)	1.2	3.2	4.3	84.8	6.5

Çizelge 4'te görüldüğü gibi köylerin ve köye bağlı yerleşim birimlerinin %84.8'inde yeterli şebekeli su, %6.5'inde şebekeli ancak yetersiz içme suyu olmasına karşın %1.2'sinde içme suyu bulunmamaktadır. İçme suyu bulunmayan yerler daha çok köye bağlı yerleşimlerdir.

Ayrıca Çizelge 5'te belirtildiği gibi MGM toprak envanteri sonuçlarına göre; 340.782 ha alana toprak muhafaza, 765.885 ha alana tarla içi geliştirme, 424.498 ha alana drenaj ve

toprak ıslahı, 487.861 ha alana arazi toplulaştırması, 279.204 ha alana yağmurlama ve damlama sulama hizmeti götürülmüştür.

Çizelge 5. 31.12.2012 itibari ile illerin toprak envanteri (MGM, 2,13)

Toprak Muhafaza		Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri		Drenaj Ve Toprak Islahı		Arazi Toplulaştırma		Yağmurlama ve Damla Sulama	
Proje Adedi	Sulanan Alan (ha)	Proje Adedi	Sulanan Alan (ha)	Proje Adedi	Sulanan Alan (ha)	Proje Adedi	Sulanan Alan (ha)	Proje Adedi	Sulanan Alan (ha)
1.661	340.782	865	765.885	1.169	424.498	414	487.861	1.812	279.204

3.3.3. Kırsal alanda ekonomik yapı

Türkiye için kalkınmanın gerçekleşebilmesi hemen hemen tümüyle tarım sektörünün başarısına bağlıdır. Bugüne kadar, ülke için ihtiyaç duyulan enerjinin sağlanması dahil, tüm dış alım en çok tarım kesiminden elde edilen gelirle karşılanabilmiştir. Kuruluş ve dışa açılma dönemindeki sanayimiz, hem tarımdan aktarılan sermaye ve işgücüne hem de ana dalları itibariyle hammadde olarak tarım ürünlerine dayanmaktadır (Girgin, 2000).

Kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin tarıma dayalı olması sebebiyle kırsal kalkınmanın gerçekleşmesinde tarım sektörünün mevcut durumunun ve sorunlarının iyi değerlendirilmesi ve öncelik olarak tarım sektörünün olanaklarının iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Tarımsal istihdam koşullarının, tarımda kullanılan kredilerin, vergilendirme koşullarının çiftçiler lehine iyileştirilmesi ve tarım-sanayi entegrasyonunun sağlanması bu sektörde olumlu sonuçlar doğurabilecektir.

Çizelge 6. Sektörlerin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içerisindeki paylarının değişimi (TUİK, 2012)

Yıl	**GSYİH**	**Tarım**		**Sanayi**		**Hizmetler**	
	Milyon TL	Milyon TL	%	Milyon TL	%	Milyon TL	%
1965	31.43	10.45	**33.3**	5.42	**17.2**	15.55	**49.5**
1970	33.77	10.60	31.4	6.04	17.9	17.13	50.7
1980	50.30	12.29	24.4	10.42	20.7	27.58	54.8
1990	83.58	13.75	16.4	21.87	26.2	47.96	57.4
2000	118.89	15.64	13.2	33.17	27.9	69.98	58.9
2005	146.78	16.63	11.3	42.11	28.7	88.05	60.0
2006	155.73	17.11	**11.0**	45.29	**29.1**	93.33	**59.9**

Tarımın GSYİH'deki payı 1965 yılında %33.3 iken, 1980 yılında tarımın payı %24.4'ler düzeyine gerilemiş ve gittikçe azalarak 2000'de %13.2'ye düşmüştür. Bu süreç içinde bu gerileme devam etmiştir. 2005 yılı itibariyle tarımın GSYİH içindeki payı %11.3'e düşmüştür. 2006 yılında biraz daha gerilemiştir.

Teorik olarak, ulusal ekonomiler güçlendikçe büyüyen GSYİH içerisinde tarımın payı göreli olarak azalır. Bu durum tarımda yaratılan katma değerin, diğer sektörlere oranla daha düşük olması ve gelir arttıkça tüketim harcamalarının sanayi mallara ve hizmetler sektörüne kayması ile açıklanır (GTHB, 2006).

Çizelge 7. Türkiye'de istihdamın sektörel dağılımı (bin kişi, 15+ yaş) (TUİK, 2013c)

Yıllar	Tarım		Sanayi		İnşaat		Hizmetler		Toplam
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi
2005	4.457	64.2	574	8.3	237	3.4	1.673	24.1	6.940
2006	4.277	61.9	627	9.1	258	3.7	1.743	25.2	6.905
2007	4.269	61.2	635	9.1	262	3.8	1.807	25.9	6.973
2008	4.369	60.8	701	9.8	294	4.1	1.820	25.3	7.184
2009	4.651	62.5	651	8.8	336	4.5	1.799	24.2	7.438
2010	4.981	62.9	696	8.8	344	4.4	1.894	23.9	7.915
2011	5.360	62.3	746	8.7	476	5.5	2.020	23.5	8.603
2012	5.353	61.9	715	8.3	488	5.6	2.097	24.2	8.653

İstihdamın kırsal alanda iktisadi faaliyet kollarına dağılımı tarımın önemini daha da artırmaktadır. Kırsal alanda 2005 yılında tarımsal istihdamın oranı %64.2 iken 2012 yılında %61.9'a düşmüştür. Bu önemli bir değişim olmakla birlikte kırsal alanda tarımsal istihdamın ne kadar önemli olduğunu gösteren bir veridir.

Bunun yanında gizli işsizlik en fazla tarım sektöründe yer almaktadır. Tarımsal faaliyetlerin daha çok aile işçileri tarafından gerçekleştirilmesinden dolayı tarımda kayıt dışı çalışan yüz binlerce kişi çoğu kez sayımlarda, anketlerde yer almamaktadır.

Kırsal alan ekonomisinde en büyük pay tarımsal faaliyetlere aittir. Bölgelerin potansiyellerine göre değişmekle birlikte tarımsal faaliyetleri aşağıdaki gibi gruplandırabiliriz.

- Çiftlik (Bitkisel Üretim ve Hayvansal Üretim)
- Ormancılık
- Kara Avcılığı ve Su Ürünleri

Tarımsal üretim faaliyetleri içinde en büyük payı çiftlik faaliyetleri almaktadır. 2006

yılında tarımsal üretim gelirlerinin yaklaşık %92.9'ü bitkisel ve hayvansal üretimden, %4.7'si ormancılık ve %2.5'i ise balıkçılık ve su ürünleri faaliyetlerinden sağlanmıştır (Anonim, 2013a).

Kırsal alanlarda tarım en önemli iktisadi faaliyet kolu olduğuna göre kırsal alan ekonomisini, ailelerin ekonomik koşullarını ve gelir dağılımının dengesini yansıtacak en iyi göstergelerden biriside işletme başına düşen tarım arazisi büyüklüğüdür.

Çizelge 8. Tarım İşletmelerinin Büyüklüğü (TUİK, 2013b)

	İşletme Sayısı		Toplam Arazi		
İşletme Büyüklükleri	Sayı	%	Sayı	%	Ortalama İşletme Arazisi
-5	178 006	5.9	481 987	0.3	2.71
5- 9	290 461	9.6	1 952 471	1.1	6.72
10- 19	539 816	17.9	7 378 022	4.0	13.67
20- 49	950 840	31.5	29 531 619	16.0	31.06
50- 99	560 049	18.5	38 127 032	20.7	68.08
100- 199	327 363	10.8	43 884 395	23.8	134.05
200- 499	153 685	5.1	42 075 497	22.8	273.78
500- 999	17 429	0.6	11 218 554	6.1	643.67
1000-2499	4 199	0.1	5 476 930	3.0	1304.34
2500-4999	222	0.0	695 541	0.4	3133.07
5000+	57	0.0	3 526 175	1.9	61862.72
Toplam	3 022 127	100	184 348 223	100	61.00

Çizelge 8'de görüldüğü üzere, Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü 61 dekardır. 20-49 dekar arasında arazi varlığına sahip işletmelerin oranı %31.5 iken bu işletmeler toplam arazi varlığının %16'sına sahiptir ve ortalama işletme büyüklüğü Türkiye ortalamasının yaklaşık yarısı olan 31.06 dekardır. Ayrıca 200 dekarın üzerinde arazi varlığına sahip işletme oranı %5.8 iken, bu işletmeler toplam arazi varlığının %34.2'sine sahiptir ve ortalama işletme büyüklüğü ise 358.74 dekardır (Çizelge 8).

3.4. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Uygulamalarının Tarihi Gelişimi

3.4.1. Planlı dönem öncesi

"Türkiye dünyada sosyal ve ekonomik kalkınmasını belirli bir plan ve program içinde yürütme gereğini duyan ve planlı bir kalkınmayı daha l930'lu yıllarda uygulamaya koyan çok az ülkeden biridir" (Avcıoğlu, l981).

Türkiye'nin tarımda ve kırsal ve kırsal kesimde atacağı somut adımlar ülke kalkınması için önemli olmuştur. Dolayısıyla Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Planlı Dönem öncesinde kırsal alana yönelik faaliyetleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Köy Kanunu
- Birinci İktisat Kongresi
- Birinci Köy Kongresi
- Aşar Vergisi'nin Kaldırılması
- Toprak ve Tapulamaya İlişkin Girişimler
- Köy Enstitüleri

Köylüye yönelik Köy Kanunu'nun çıkarılması ve daha sonraki süreçte yapılan Birinci İktisat Kongresi ve Birinci Köy Kongresi ile kırsal kesimin kalkındırılması için değişik görüşler ortaya atılmış, bunlara bağlı olarak Aşar Vergisi'nin kaldırılması, İskan Kanunu'nun çıkarılarak topraksız köylülerin toprak sahibi yapılmasının amaçlanması ve kırsal kesimde eğitimin sağlanabilmesi için Köy Enstitüleri'nin kurulması, nispeten başarılı sonuçlar vermiş ve Planlı Döneme kadar kalkınma yolunda önemli çalışmalar yapılmasını sağlamıştır (GTHB, 2006).

"Cumhuriyet döneminde, eğitim alanında kırsal kalkınmaya yönelik en sistemli yaklaşım özellikle Köy Enstitüleri hareketiyle olmuştur. Köy Enstitüleri, kır kökenli çocukların başta öğretmenlik olmak üzere köy için gerekli ve geçerli mesleki bilgilerle donatılıp yeniden köye gönderilmesiyle tabanın değişmesini amaçlayan bir faaliyettir (Eraktan, 2005).

Dünyada örnek bir eğitim denemesi olarak Köy Enstitüleri girişiminden önemli sonuçlar elde edilmiştir. Köy Enstitülerinin yaptığı faaliyetlerin sonuçlarını (Geray, l993) şöyle özetlemektedir:

- Enstitüler köy çocukları için fırsat eşitliği sağlamış, eğitimin yüksek maliyetini düşürmüştür.
- Köyün içinden çıkanların, köyle ilişkisi kesilmeden eğitilip köye gönderilmesi köyü en iyi tanıyanların eline bırakılması sonucunu doğurmuştur.
- Köyün kalkınması için gerekli yerel önderlik, bunun için yararlı becerileri kazanmış köylü gençlerin eline geçmiştir.
- Ulusal kültürün yaratılmasında, folklorun ortaya çıkarılmasında Enstitülerin büyük katkısı olmuştur.
- Köy gerçeklerini bilen, köyü seven, köyden yetişmiş olan yeni bir aydın tipi türemiştir.
- Enstitüler, çevrenin ekonomik ve kültürel hayatını etkileyen kalkınma merkezleri

durumuna gelmişlerdir.

Özetleyecek olursak, Planlı Dönem öncesi olarak nitelendirilen, Cumhuriyet'in ilanından 1960 yılına kadar olan bu zaman aralığında ülkede yaşamın her alanında var olan eksikliklerin giderilmesine çalışılmıştır. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında, toplumun tamamını neredeyse köylü kesimin oluşturmasından dolayı, onların refahını arttırmaya dönük yasal düzenlemeler ve kurumlar oluşturulmuştur. Savaş sonrası dönemin gereği olarak izlenen devletçilik ilkesiyle birçok yeni adım atılmıştır. Ancak bu dönemdeki politikaların genel özelliği; ülkede ekonomik ve sosyal hayatla ilgili alınan kararlarla o anda gerekli ihtiyaçların giderilmesine dönük olarak hazırlanan önlemler olarak dile getirebiliriz (Sevinç, 2008).

3.4.2. Planlı kalkınma dönemi

Türkiye'de 27 Mayıs 1960 sonrasında planlı kalkınma amaçlarına yönelik olarak beş yıllık kalkınma planları oluşturulmuş ve bu planlar çerçevesinde faaliyetler yürütülmüştür. Bunlar:

Birinci beş yıllık kalkınma planı (1963-1967)

Bu planda kırsal kesime yönelik kalkınma hedeflerinde toplum kalkınması yöntemlerin kullanılacağından söz edilmiştir. Türkiye'nin kalkınma hamlesinde, tarımda çalışan büyük halk kitlelerine toplum kalkınması yöntemleriyle ulaşılacağı ve ülkede en düşük hayat standardında yaşayan bu kitlelerin daha iyi iş ve hayat standardına erişmelerinin bu şekilde sağlanacağı belirtilmiştir. Bunun yanında tarım bölgelerinde yaşayanlara ulaştırılması gereken ve o dönemde geniş ölçüde eksikliği duyulan birçok hizmetin varlığına dikkat çekilerek; bu hizmetlerin sosyal amaçlara, toplumsal yapıya ve ihtiyaçlara en uygun şekilde yapılması gerektiği konusu yer almıştır. Tarımda kaynakların ve insan gücünün boş yere harcanmasına engel olacak önlemler alınması, halkın gönüllü olarak hizmetlere katılmasına ve böylece toplumun yaratıcı gücünün kullanılmasına çalışılması kaynakların arttırılmasına, hizmetlerden ve olanaklardan daha çok sayıda insanın yararlanmasına imkan vereceğine inanılmıştır. Toplum kalkınmasının her şeyden önce tarımda verimliliğin artması, gelirin yükselmesi ve insan gücü ve diğer kaynaklardan en çok yararlanılması yollarını arayacağı; böylece, başta eğitim olmak üzere sosyal hizmetlerin genişlemesi ve toplum kalkınma projelerinin başarıya ulaşması ölçüsünde kabiliyetleri ve ufukları genişleyecek olan kitlelerin daha fazla iş imkanlarına, sosyal refaha ve bunlara bağlı olarak yüksek hayat standartlarına erişebileceği savunulmuştur (DPT, 1963).

Toplum kalkınmasının hedefleri Birinci BYKP'de şu şekilde sıralanmıştır (DPT,

1963):

- Mahalli topluluklarda halkın meselelerini anlamasını, bunlara elbirliğiyle çözüm yolları aramasını, bunun için kaynaklarını harekete geçirmesini ve idareden bu şekilde hazırlanmış programlar istemesini sağlamak,
- Her çeşit eğitimle halkın çalışmalarında daha verimli olmasını sağlamak, üretkenliği ve üretimi arttırmak.
- Çeşitli hizmetlerin daha verimli ve ucuz yapılmasını sağlamak,
- Programlarda ve bunlar için gerekli yatırımlarda işgücünün iyi bir şekilde değerlendirilmesine dikkat etmek, fazla işgücünün kullanılması esasına dayanan özel programlar hazırlamak.

Türkiye'nin ilk planlama döneminde toplumun her kesimini ilgilendiren konularda, makro politikalarda uzun dönemli hedefler belirlenmiştir. Bu hedeflere dönük olarak stratejiler uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde ülkenin çoğunluğunun kırsal kesimden oluşması ve kalkınma faaliyetlerinin ülkenin geneline yayılabilmesi için özellikle bu kesimin şartlarının iyileştirilmesine yönelik politikalar belirlenmiştir. Kalkınma için "toplum kalkınması" ve "örnek köy" modelleri kırsal alanlarda yaşayanların daha iyi hizmet alması, üretim imkanlarının iyileştirilmesi, fiziki ve sosyal olanaklarının geliştirilmesi bu dönemde kırsal kalkınma konusunda atılan önemli adımlardır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Birinci planın toplum kalkınması ile köy kalkınmasını eş anlamlı gören yaklaşımı, kentsel alanları kapsam dışı bırakması ve yöntemsel sorunları nedeni ile bazı sorunlar taşımaktadır. İkinci planda bu eksikliklerin giderilmesine yönelik olarak "köy ve köylü sorunları" adıyla "toplumun güvenlik içinde gelişmesi ve refahı" bölümünde bir başlık açılmış, buna karşılık toplum kalkınması, alanı oldukça daraltılarak yine planın aynı bölümünde "küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi" başlığı kapsamında köy veya şehirlerde yaşayanlara yönelik toplum kalkınması metodu ile yeni düzenlemeler hedeflenmiştir (Yıldız, 2009).

İkinci BYKP'de bir yandan tarımın toplam gelir içindeki payının, öte yandan tarımsal üretimin hava şartlarına bağlılık derecesinin azaltılması, gelişme hızının kontrol altında tutulabilmesine ve böylece, yaşama seviyesinin toplumun tercihlerine uygun olarak tayin edilmesine imkan vereceği belirtilmiştir. Bu şekilde özellikle tarım kesiminde çalışanların yaşama standardındaki iklime bağlı üretim modelinden dolayı dalgalanmaların önlenebilmesi amaçlanmıştır (DPT, 1967). İkinci BYKP döneminde köylerin fiziki şartlarını iyileştirecek tedbirlerin; yol, su, elektrik, eğitim ve sağlık alanlarındaki ihtiyaçlarının giderilmesine dönük politikaların uygulanmasının kalkınmayı sağlayacak en etkili tedbirler

olduğu vurgulanmıştır.

Bu planda özellikle köylüye dönük politikalara birinci plana göre daha özel bir yer verilmiştir. Nitekim sosyal refah bölümünde köy ve köylü sorunu başlığı yer almaktadır. Köy ve köylü sorunlarına ilişkin ilkelerde; köylülerin, kalkınmanın nimetlerinden yararlanmaları, gösterdikleri daha iyi yaşama seviyesine ulaşma eğilimlerine uyarak kalkınma çabalarına tüm imkanlarıyla ve gönüllü olarak katılmalarının demokratik yollarla gerçekleştirilebileceği; artan gelir ve refahtan, var olan dengesizlikleri giderici yönde ve sosyal adalet ilkesine uygun olarak pay almalarının sağlanacağı ifade edilmiştir. Köylere yönelik kamu hizmetleri ve alt yapı hizmetlerine köylerin içinde bulunduğu mahrumiyet şartlarının derecesine ve ihtiyaçların acilliğine göre öncelik verileceği belirtilmiştir. Ayrıca bütün bu sorunların çözümünde çalışmaların köy topluluklarının özelliklerine ve gerçeklerine uygun olarak yürütüleceği ve kamu kurumlarının ortak ilkeler doğrultusunda, işbirliği ile hareket edecekleri vurgulanmıştır (DPT, 1967).

İkinci plan döneminde tüm köylerin %37'sini oluşturan orman köylerinin kalkınması konusunda, dağınık bir yerleşim yapısında bulunmalarından dolayı kamu hizmetlerinin yeterince götürülememesi ve ulaştırma güçlüğüne dikkat çekilmiş ve bu köylerin bulundukları yerde kalkındırılması yoluna gidilmiştir. Ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi, devamlılıklarının sağlanması her şeyden önce sayıca da oldukça fazla olan orman köylerinin sosyo-ekonomik ve kültürel yönden kalkındırılması gerekmektedir. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere 1970 yılında Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY) kurulmuş, bu yıldan itibaren ilgili müdürlük tarafından orman köyü özelliği gösteren 8017 adet köyü kapsayan kalkınma planı hazırlanmıştır (Bakırcı, 2007).

Diğer taraftan İkinci BYKP'de; toplumun köy ve şehirlerde yaşayan tüm kesiminin girişimcilik yeteneklerinin geliştirilerek ve desteklenerek kalkınma çabalarına katılmasını sağlamak amacıyla "Küçük Toplum Birimlerinde Teşebbüs Gücünün Geliştirilmesi Programlarına" yer verilmiştir. Bu programda; vatandaşların ve küçük toplum birimlerinin teşebbüs gücünün artmasını önleyen davranışlar yerine, kalkınmaya yönelmiş davranışların geliştirileceği, böylece toplumun gönüllü olarak bu çabalara katılma imkanlarını arttıracak çalışma programları düzenlenmesi ve destek fonları oluşturulması ve bu çabalara kamu hizmetleri desteğinin sağlanması ilke edinilmiştir.

Bu plan döneminin kırsal kalkınma açısından bir diğer önemli özelliği, 1970'li yıllardan itibaren, önemli bir bölümü dış kaynaklarla finanse edilen kırsal kalkınma projelerinin uygulamaya konulmuş olmasıdır. Bu dönemdeki önemli bir kırsal kalkınma uygulaması Türkiye'de il veya iller düzeyinde uygulanan dış kaynaklı kırsal kalkınma projeleridir. Bunlar Dünya Bankası ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) projeleri olarak

karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 1970'li yıllarda bu biçimde başlayan Türkiye'nin ilk kırsal kalkınma projesi olan "Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi" hazırlıkları 1972 yılında Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)/DB programlarının yardımıyla başlamıştır (GTHB, 2006).

Bu planda ayrıca köy ve köylü sorunları bölümüne yer verilmesi kırsal nüfusun durumunun tespit edilerek, sorunlara çözüm aranması yönünde politikaların birebir belirlenmesi; mahalli kuruluşların halka daha yakın olarak onlara yardımcı olacak şekilde eğitilerek, onlarla birlikte kalkınma çabalarına katılmaları kırsal alanların kendine özgü yapısının dikkate alınarak politikaların hazırlanmasını sağlamıştır. Küçük yatırımların desteklenmesi ile de yine kırsal alanda yaşayanların bulundukları yerde, o yöreye uygun faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri ve girişimcilik davranışlarını geliştirebilmeleri açısından yeni yaklaşımların oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Kırsal alanlarla ilgili olarak bu planda diğer iki planda olduğu gibi toplum kalkınması doğrudan ele alınmamış, buna karşılık ikinci planda yer alan "Köy ve Köylü Sorunları" bölümüne yer verilmiştir. Ayrıca Merkez Köy Yaklaşımı ve Tarım Kent Yaklaşımı bu dönemdeki farklı hükümetler tarafından uygulanmak üzere hükümet programlarına alınmıştır (Yılmaz, 2007).

Üçüncü BYKP'nın köy ve köylü sorunları başlığı altında mevcut sorunların aşılabilmesi için; köy ihtiyaçlarının en az maliyetle ve tüme yaygın biçimde karşılanması; kırsal nüfusun milli pazar ve yaşantıyla bütünleşme sürecinin hızlandırılması ve yerleşim yapısının olumlu yönde etkilenmesinde başlıca araç olarak "Merkez Köyler" yaklaşımının uygulanması belirtilmiştir (DPT, 1972).

Planda uzun dönemli perspektif içinde, köylünün yaşama düzeyinin giderek yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere bu planın ekonominin bütün olarak sanayileşme yönünde en hızlı şekilde gelişmesini gerçekleştirecek her türlü düzenlemeleri yaptığı ifade edilmiştir. Sektörlerdeki gelişmeler ve politikalar bu büyümenin köy hayatına yansıması için gerekli tedbirleri öngörmüştür. Planlanan gelişmeler ve politikalar özellikle, Tarım ve Toprak Reformu, tarımda üretimin geliştirilmesi, kooperatifleşme, kredi ve pazarlama etrafında yoğunlaşmıştır. Bunu tamamlayan bir biçimde alt yapı ve sosyal hizmetlerin bir bütün halinde köye götürülmesi öngörülmüştür (DPT, 1972).

Bu plan döneminde uygulaması öngörülen bu yaklaşımın günümüzdeki kırsal kalkınma anlayışı ile oldukça benzer olduğunu söylenebilir. Kırsal alanlarda yaşam standartlarının kentsel alanlardakine benzer bir ölçüye ulaştırılması, yerel halkın sosyal

ve ekonomik ihtiyaçlarının bulundukları yerlerde veya diğer yakın merkezlerde karşılanabilmesi kırsalda yaşamın çekici hale getirilmesinin ön koşullarıdır.

Bu planda ‘‘Merkez Köy’’ modeli veya yaklaşımının yan ısıra, 1970- 1980 yılları arasında uygulanmaya çalışılmış bir diğer köy kalkınma yaklaşımı olan ‘Tarım Kentleri’ projesi; her bölgenin özelliklerine göre 8-10 birimin bir araya getirilerek bir ünite olarak kabul edilmesi, köylerin merkezindeki yerleşmenin tarım kenti yapılması esasına dayandırılmıştır. Proje çerçevesinde belirlenen tarım kentlerinde tarım araçlarıyla ilgili atölyelerin açılması ve tarıma dayalı, orta ölçekte sanayi tesislerinin kurulması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Üçüncü BYKP döneminde kırsal kalkınma ile ilgili yeni bir yaklaşım olan yöresel kırsal kalkınma projeleri başlatılmıştır. Bu yaklaşım günümüzde de çeşitli projelerle devam ettirilmektedir. Bunlardan ilki finansmanı Dünya Bankası tarafından karşılanan “Çorum-Çankırı Kırsal kalkınma Projesi”dir. Bu proje Türkiye’de uygulanan ilk entegre kırsal kalkınma projesi olup, yalnızca tarımsal üretimi ve çiftçilerin sosyo- ekonomik durumlarını geliştiren bir yatırım ve hizmet planlaması değil, aynı zamanda kırsal altyapıyı oluşturan yol, elektrik, içme suyu vb. gibi yatırımları da hedefleyen bir proje olarak planlanmıştır.

Üçüncü BYKP özetlenecek olursa, kırsal kesimle ilgili sistematik yaklaşımlara yer verildiğini görebiliriz. Merkez Köyler ve Tarım Kentleri modelleri ile dağınık yapıda olan yerleşimlerin toplulaştırılması ve kamu hizmetlerinin verimliliğin arttırılması, çiftçilerin örgütlenmesinin kooperatifleşme ile sağlanması, tarım kesiminde işsiz kalan kesimin birtakım eğitim olanakları ile sanayi kesiminde istihdam edilmesinin sağlanması, köyde eğitimlerine devam edemeyenlerin devlet yardımıyla eğitimlerini daha ileri seviyeye taşımaları öngörülmektedir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü BYKP yine ülkede önemli siyasi ve ekonomik çalkantıların yaşandığı bir dönem olmuştur. Dördüncü plan döneminde ekonomide önemli darboğazlara girilmiş, başta altyapı olmak üzere, yatırımlarda zaman zaman dağınıklık, gecikmeler, üretimde ve dış satımda düşmeler ile enerji bunalımları görüldüğünden söz edilmiştir. Bu nedenle dördüncü plan esas olarak; bu plan döneminde temel darboğazları önlemek, gidermek ve kaynakların rasyonel kullanımını sağlamayı amaçlamıştır (Eratkan, 2008).

Üçüncü plan döneminde, ülkedeki kurumsal yapının, çağdaş normlara uygun bir gelişme sürecinin gerekleri karşısında giderek yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu durumdan yola çıkarak dördüncü plan döneminde, gelişmenin sürdürülebilmesini olduğu kadar, daha uzun bir perspektifte karşılaşılacak gelişme sorunlarının öngörülmesini de sağlayacak bir kurumsal yapının oluşturulması hedeflenmiş; ekonomide ve toplumda

hedefler kadar politikalara da önem kazandıran ve toplumun gelişme ufkunu geniş tutan bir yönetim anlayışının yerleştirilmesinden söz edilmiştir (DPT, 1978).

Dördüncü planda kırsal alana yönelik politikalara "köylüye yönelik politikalar" başlığı altında yer verilmiştir. Etkili bir toprak reformu, kooperatifleşme, devlet düzenlemesi ve desteği, yerleşim düzeni, köykentler yoluyla yeni bir üretim düzeninin kurulması gibi alt başlıklarda gelir dağılımını iyileştirme, tarımsal gelişme ile köylü kalkınmasını bir tutma tarımdan sanayi toplumuna sağlıklı bir geçiş, köylünün kalkınma olanaklarının, üretim gücünün ve gelirinin arttırılması, kırsal alanda gelişmenin hızlandırılması, yaşama düzeyinin yükseltilmesi gibi temel hedefler belirlenmiştir (Günaydın, 2001).

Tarımda kooperatifleşmenin önemi bu dönemde de vurgulanarak kırsal kalkınma için önemli bir araç olarak kullanılması öngörülmüştür. Orman köylerine yönelik uygulamalarda ormancılık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin kooperatifler aracılığıyla yapılması özendirilecek ve orman sanayinin kurulması sağlanacaktır. Orman kooperatifleri, ormanın korunması, gözetimi, geliştirilmesi ve ağaçlandırılmasında, orman köyleri ile devlet işbirliğini sağlayan bir araç olarak düşünülmüştür. Bu planda özellikle köylerde ekonomik faaliyetlerin sistemli bir şekilde yürütülmesini sağlayacak, Devlet ile köylü arasındaki işbirliğinin gerçekleştirilmesinde etkin rol oynayacak kooperatiflerin kurulması özendirilmiştir. Bunun yanı sıra dar ve orta gelir düzeyindeki çiftçilerin standartlarının tarımsal destekler, krediler ve diğer tarımsal girdilerle arttırılması amaçlanmıştır. Orman köyleri ile ilgili olumlu bir gelişme olarak bu dönemde 1983 yılında "Orman Köylülerinin Kalkındırılmasının Desteklenmesi Hakkında Kanun" kabul edilmiş, bu yolla Türkiye'deki kırsal yerleşmelerin %24'ünü oluşturan orman içi ve kenarı köylerinin (9851 adet) kalkındırılmasının desteklenmesi ve ormana bağımlılıklarının azaltılması kapsamında ORKÖY uygulamalarına başlanmıştır (Bakırcı, 2007).

Bu dönemde kırsal kalkınma yaklaşımlarından köykent modeli ve merkez köy modeli iç içe geçmiş olarak değerlendirilmiştir. Köykent (merkez köy) çalışmalarında 1980'li yıllarda merkez köy niteliğindeki yerleşmeler belirlenerek, kırsal alana yönelik hizmetlerin bu merkezler aracılığı ile çevre yerleşmelere ulaştırılması hedeflenmiştir (Aynaoğlu, 2009).

Türkiye'nin dış kaynak desteği ile oluşturulan ikinci kırsal kalkınma projesi olan "Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi"dir. Bu proje aslında 1976 yılında gündeme girmiştir. Ancak uzun bir hazırlık dönemi geçiren projenin anlaşması 5 Mart 1982'de imzalanmıştır. 1982-1989 yılları arasında uygulaması devam etmiştir (GTHB, 2006).

Bu dönemde ve günümüzde kırsal kalkınma politikalarının temel uygulayıcısı olan Tarım Bakanlığı yeniden bir isim değişikliğine sahne olmuş ve 17 Şubat 1981 tarihinde

"2384 Sayılı Orman Bakanlığının Tarım Bakanlığına Devri Hakkındaki Kanun" ile bakanlığın adı "Tarım ve Orman Bakanlığı" olarak değiştirilmiştir. Daha sonra 14 Aralık 1983 tarihinde 183 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlanarak bakanlığın adı "Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı" olarak değiştirilmiştir (GTHB, 2006).

Beşinci beş yıllık kalkınma planı (1985-1989)

Planda İlke olarak kırsal kalkınma anlayışının gerektirdiği şekilde; hizmet bütünlüğünü gerçekleştirerek kırsal alanda yaşayanların gelirini arttırmak, sosyal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunarak, kalkınmalarına hız kazandırmak üzere "Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri" uygulanması öngörülmüştür (DPT, 1986). Köylünün ürettiği malların yerinde katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesi ve böylece köylünün daha yüksek gelir elde etmesini sağlamak için işleme sanayinin kurulması, bu konuda yardımcı hizmetlerin sağlanması; köylünün ana faaliyeti olan tarımın bünyesinden doğan boş zamanların değerlendirilmesi için geleneksel köy el sanatlarının geliştirilmesi düşünülmüştür.

Bu plan döneminde kırsal alanda kırsal ve tarımsal kalkınmaya yönelik bir yaklaşım da "Önder Çiftçi Projesi (ÖÇP)'dir. Proje, çiftçilerin karşılaştığı sorunların çözümü için sorunun kaynağına inmek ve sebeplerinden en önemli bir tanesini ortadan kaldırmak üzere devletin danışmanlık sistemi dışında çiftçilerin katılımı ve katkılarını da öngören, çiftçilerin sorumluluğunda bağımsız bir organizasyon modelinin, özel bir danışmanlık sisteminin ülkemizde de kurulması ve yaygınlaştırılmasına ihtiyaç bulunması dolayısıyla oluşturulmuştur. Bu nedenle Alman Tarım Birliği'nin 100. kuruluş yıldönümü nedeniyle bu yönde yapılan proje teklifi Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) tarafından olumlu karşılanmıştır. Almanya'da 1950'li yıllardan beri uygulanan bu sistemin bir pilot proje halinde Türkiye'de Tekirdağ'da denenmesine ve uygulanıp uygulanmayacağının belirlenmesi için iki kuruluşun işbirliği ile proje yürütülmeye başlanmıştır. İki kuruluşun birlikte yaptığı çalışmalar sonucunda Türk çiftçisinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir proje ortaya çıkarılarak Aralık 1986 yılında pilot bölge olarak seçilen Tekirdağ il sınırları içinde uygulamaya konmuştur (TZOB, 2002). Önder Çiftçi Projesi çerçevesinde kurulan Çiftçi Danışmanlık Dernekleri Çiftçilerin kendi inisiyatifi ile kurdukları ve amacı üyelerine istihdam ettikleri tarım danışmanı vasıtasıyla tarımsal danışmanlık hizmetleri vermek olan örgütlerdir (TZOB, 2002).

Ayrıca Türkiye-AET ilişkileri, Beşinci Plan döneminde giderek hızlanan bir canlanma sürecine girmiştir. Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde AET'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Bununla birlikte Topluluk Türk tarım ürünlerine uyguladığı

gümrük vergilerini 1 Ocak 1987'de tamamen kaldırmıştır (Çobanoğlu F. ve Ark., 2010).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı BYKP döneminde de entegre kırsal kalkınma projeleri uygulamaları devam etmiştir. Bu dönemde iki proje daha hayata geçirilmiştir. "Bingöl-Muş Kırsal kalkınma projesi"; iç kaynağa ek olarak Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) fonunun da sağlandığı 52.5 milyon dolarlık bir maliyetle, 1990-1999 yılları arasında, Muş ve Bingöl illerinde yörede yaşayan yaklaşık 35 bin kırsal ailenin gelir ve yaşam düzeyinin yükseltilmesi amacıyla, bitkisel ve hayvansal üretimin arttırılması, köy yolları, köy içme suyu tesisleri, el sanatları ve kredi gibi hizmetlerin sağlanarak, fakirliğin azaltılması, kırsal istihdam olanaklarının oluşturulması ve özellikle kadınların yaşam koşullarının düzeltilmesini hedef almıştır (GTHB, 2009).

"Bir diğer entegre kırsal kalkınma projesi olan "Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi" 1991-2001 yılları arasında, 40.5 milyon dolarlık bütçe ile; ilin tarım, hayvancılık, sulama, ormancılık, köy yolları ve köy içme suları gibi sektörlerdeki faaliyetlerini geliştirerek verimliliğin ve üretimin arttırılması ile alt yapının geliştirilmesini sağlamak amacıyla uygulanmıştır" (Yavuz, 2007).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Plan dünyada ve Türkiye'de demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve liberalizm gibi kavramların ortak değerler olarak önem kazandığı mal ve finans piyasalarının, bilgi ve teknolojinin ülke sınırlarını aştığı ekonomik ve bir anlamda da siyasal ve kültürel bir küreselleşmeye doğru gidilen bir dönemde hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur (DPT, 1995).

Planda köy kalkınmasına yönelik net bir yaklaşım ve politika olmamasının ötesinde herhangi bir yeni öneri de sunulmamıştır. Bu durumun oluşması, 1980 sonrası dönemde dünyadaki gelişmelerin etkisinde kalan Türkiye'de liberalleşmeye önem verilmesi, dünya piyasalarında rekabetin sağlanabilmesi için sanayi sektörüne önem verilmesi ve devletin düzenleyici olmaktan çok ekonomik ve sosyal alanda gerektiğinde müdahaleci olması yönünde değişen anlayışın etkisinden kaynaklanmıştır denilebilir.

Yedinci Plan döneminde gündeme gelen ve kırsal alan kalkınmasını ilgilendiren yeni bir kavram ise "kırsal sanayi" olmuştur. Plan oluşturma aşamasında hazırlanan Kırsal Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporunda; kırsal alanda sanayileşme; özünde kent-kır arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı, bir başka deyişle, göç ve istihdam sorunlarını yerinde çözmeyi amaçlayan politik bir tercih olarak tanımlanmış, bu kapsamda kırsal sanayilerin

temel işlevi, kırsal kalkınma çabalarını süreklilik ve kalıcılık temeline kavuşturmak ve giderek kır-kent arasındaki ekonomik ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamak şeklinde ortaya konulmuştur (Eraktan, 2008).

Yedinci Kalkınma Planı döneminde entegre kırsal kalkınma projelerinden biri daha hayata geçirilmiştir. "Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi", GTHB koordinatörlüğünde, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve KHGM tarafından müştereken uygulanan bu projenin ikrazı 23 Ekim 1995 tarihinde IFAD ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Projenin uygulanma dönemi 1998-2004 yılları arası olarak belirlenmiştir. Ordu ve Giresun illerinde kırsal kesimde yaşayan insanları destekleyerek gelirini arttırmak ve yaşam seviyelerini yükseltmek amacı ile uygulanan projede amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda doğal kaynaklar kullanılarak, tarım ve gelir getirici faaliyetler ile kalkınmanın finansmanı, ormancılık, kırsal altyapı, kurumsal yapının iyileştirilmesi faaliyetleri de öngörülmüştür (GTHB, 2006).

"Ayrıca Yedinci Plan döneminde bölgesel gelişme projeleri ile bölge planlaması çalışmaları hızlandırılmış, Zonguldak, Bartın, Karabük Bölgesel Gelişme Projesi tamamlanarak uygulamaya konulmuştur. Doğu Karadeniz (DOKAP) ve Doğu Anadolu (DAP) Bölgesel Gelişme Plan Çalışmalarına devam edilmiş, Doğu Akdeniz Bölgesel Gelişme Projesi ve Marmara Bölge Planının hazırlık çalışmaları da sürdürülmüştür" (Bakırcı, 2007).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Plan öncesi dönemde yani 2000'deki sayıma göre kırsal nüfus %35'lik oranla azalmaya devam etmiş önceki döneme göre (1990'da %41) oransal olarak yine önemli bir azalış göstermiştir. Bu oransal düşüş tarımsal istihdamda da belirgin olarak ortaya çıkmış, 1990'da %48 olan tarımsal istihdam 2000'de toplam istihdam içindeki payı %36'ya gerilemiştir. Tarımın 2000 yılında GSMH içindeki payı da %13'e düşmüştür (Bakırcı, 2007).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında diğer BYKP'larından farklı olarak ilk defa "kırsal kalkınma" başlığı kullanılmıştır. Bu bölümde daha önceki planlarda başlatılan entegre kırsal kalkınma projelerinin mevcut durumundan söz edilmiş ve bu projelerle gerçekleştirilen yatırımlara yer verilmiştir. Kırsal alanlardaki örgütlenmelerin merkezi yönetimin taşra teşkilatları, yerel yönetimler, birlikler, kooperatifler, ortaklıklar, vakıflar ve sivil toplum kuruluşlarınca oluştuğu ancak kırsal kalkınmanın yaygınlaştırılarak hızlandırılmasını sağlayacak olan kırsal alanlardaki idari örgütlenme çalışmalarının henüz istenen düzeye getirilemediğinden söz edilmiştir. Tarımsal yayım ve eğitim

hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle; bilinçsiz gübreleme ve ilaçlama, anız yakma, nadasa bırakma ve topografik yapıya uygun olmayan toprak işleme faaliyetlerinin, verimliliği olumsuz yönde etkilediği kırsal alanlardaki sorun alanları olarak yer almıştır. Orman köyleri ile ilgili ormanların korunması ve orman köylülerinin kalkınmasının sağlanması için önemli olan devlet desteğinin devam etmesi yönünde bir gerekliliğin varlığından söz edilmiştir (DPT, 2006a).

Yöresel düzeyde entegre kırsal kalkınma projelerinin uygulanmasına bu dönemde de devam edilmiştir. Bu kapsamda "Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi'nin" 2004-2012 yılları arasında uygulanması planlanmıştır. Sivas ve Erzincan İllerinin az gelişmiş bölgelerinde, tarımsal verimliliğin ve gelir seviyesinin arttırılması sağlanarak kırsal göçün önlenmesi amacıyla, belirli kriterlere göre seçilecek olan en fakir 200 köyde uygulanarak yaklaşık 2000 kişinin proje sürecinde yer alması planlanmış ve toplam bütçesi 30.04 milyon ABD doları bütçe ayrılmıştır. Proje bileşenleri köy geliştirme, çiftlik desteği ve pazarlama, organizasyon ve yönetim olarak belirlenmiştir (GTHB, 2009).

Bir diğer dış kaynaklı proje ise tarım sektöründe yeniden yapılanmayı sağlayacak olan Tarım Reformu Uygulama Projesidir. DB ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 12 Temmuz 2001 tarihinde imzalanan ikraz anlaşması ile tarım sektörünün güçlendirmek ve ıslah etmek için tasarlanan stratejiler, politikalar ve eylemler programını gerçekleştirmek için Dünya Bankası'ndan 600 milyon Dolar kaynak aktarılması kararlaştırılmıştır (Anonim, 2013b).

Sekizinci BYKP döneminde uygulamaya konulan bir diğer dış kaynaklı kırsal kalkınma projesi "Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi'dir". 2004-2012 yılları arasında uygulanması planlanan projenin amacı Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerindeki (Tokat, Amasya, Çorum, Sivas ve kayseri illeri) sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin ve katılımcı planlamanın sağlanması, doğal kaynaklara baskının azaltılması, çevreyle dost tarım ve ormancılık faaliyetlerinin benimsenmesi, kurumsal kapasitenin arttırılması ve halkın bilinçlendirilmesi ve ayrıca AB'ye uyum sürecinde su ve besin yönetimi ile ilgili politikaların geliştirilmesidir. Projenin finansman kaynakları; DB kredisi 18.6 milyon dolar, 7.7 milyon dolar Küresel Çevre Fonu (GEF) hibesi, 7.3 milyon dolar iç kaynak olmak üzere toplam 33.3 milyon dolardır (Anonim, 2012a).

Bu dönem uygulamaya konulan bir diğer kırsal kalkınma projelerinden biri "Köye Dönüş Projesi'dir". Bu yaklaşımla ilgili açıklamalar ilerleyen bölümlerde yer almaktadır. 2001-2005 dönemini kapsayan bu plan döneminde Avrupa Birliği ile ilişkiler ve buna yönelik çalışmalar daha sık gündeme gelmeye ve somut veriler ortaya konulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan biri de Gıda Tarım ve Hayvancılık

Bakanlığı bünyesinde kırsal kalkınma çalışma grubunun 2003 yılında hazırladığı "Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu"dur.

Bu dönemde hazırlanan ve 2004-2006 yılları arasında AB'ye uyum sürecinde hazırlanması istenilen ve ulusal kalkınmada ışık tutacak olan önemli bir belge de "Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006) (ÖUKP)"dır. Avrupa Komisyonu 2001 yılı Ekim ayında diğer aday ülkelerden olduğu gibi Türkiye'den de, Ulusal Plan'ın bir eki niteliğinde ve Türkiye'nin AB'ye Ekonomik ve Sosyal Uyumuna yönelik katılım öncesi mali yardımların programlanmasına stratejik bir çerçeve oluşturmak üzere, 2004-2006 dönemini kapsayan bir ÖUKP hazırlamasını talep etmiştir (DPT, 2006a).

Sekizinci Plan döneminde Kırsal Kalkınma konusuna kavram olarak yer verilmiş, özel olarak bir komisyon oluşturulmuş, komisyon raporunda kırsal kalkınma ile kavramsal çerçeve belirlenmiş, ülkemizde kırsal alanlarla ilgili kalkınmanın sağlanmasına yönelik öneriler oluşturulması ve stratejiler belirlenmesi için kırsal alandaki mevcut durum ve sorunlar iyi bir şekilde analiz edilmiş, kırsal kalkınmada politikaların uygulayıcılarının ve örgütlerin kimler olduğu veya olabileceği belirtilmiş ve son yıllarda sürdürülebilir kalkınmanın öneminin vurgulanması dolayısıyla sürdürülebilir insani gelişme açısından kırsal kalkınmada stratejiler ortaya konulmuştur.

3.4.3. Günümüzde uygulanan kırsal kalkınma politikaları

3.4.3.1. Tarım Reformu Uygulama Projesi

Tarım politikalarında reform arayışlarında en önemli adımlardan biri de Tarım Reformu Uygulama Projesidir (Agricultural Reform Implementation Project – ARIP). Proje Dünya Bankasıyla 2000 yılında yapılan 4631-TU nolu Ekonomik Reform Kredisi (Economic Reform Loan, ERL) anlaşması sonucu ortaya çıkmıştır (Anonim 2013c).

Bu kapsamda tarım üreticilerine kırsal alanlarda bireysel veya bir arada yapacakları öz sermayeye dayalı proje yatırımları için belirlenen iller dahilinde kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için, gerçek ve tüzel kişilerin tarım ürünlerinin işlenmesi, değerlendirilmesi ve pazarlanmasına yönelik ekonomik faaliyet yatırımları ile kuruluşların mevcut altyapı tesislerinin rehabilitasyonuna yönelik yatırımları teşvik etmek amacıyla 2001 yılında imzalanan anlaşma ile Dünya Bankası ile "Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP)" kapsamında 2004 yılından itibaren Kırsal Kalkınma Alt Bileşenleri altında arazi toplulaştırma, çiftçi örgütlerinin kapasitelerinin geliştirilmesi için kurumsal güçlendirme ve Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programları (KBKYP) yürütülmüştür (Aksoy ve ark. 2007).

Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı kapsamında özel ve kamu sektörüne yönelik

olarak kırsal kesimde gerçekleştirecek yatırımlara %50 hibe desteği verilmiştir. KBKYP, ARIP'in kırsal kalkınma bileşenleri kapsamında 16 il bazında (Adıyaman, Ardahan, Artvin, Batman, Bolu, Burdur, Çanakkale, Denizli, Gümüşhane, Hatay, Karaman, Konya, Malatya, Niğde, Rize, Tokat) pilot olarak uygulamaya konulmuştur. KBKYP, Merkez Yürütme Birimi koordinasyonunda Tarım Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü ile birlikte uygulanmıştır (Anonim, 2013c).

KBKYP kırsal alanda ekonomik ve altyapı tesislerinin rehabilitasyonuna yönelik harcamalarını belirli oranlarda hibe olarak finansmanı yoluyla, gelir ve sosyal standartların geliştirilmesi için olduğu kadar, ülkemizin AB'ye katılım politikasının bir parçası olarak, AB fonlarının kullanım potansiyeli geliştirmek amacıyla uygulanmaya başlanmıştır (Aksoy ve ark. 2005).

Projenin amaçları arasında; kırsal alanda gelir ve sosyal standartların iyileştirilmesi, mevcut kamu hizmetlerinin geliştirmek ve sürdürülebilir tarımsal üretim, gıda güvenliği, girişimcilik kapasitesinin artırılması yer almaktadır. Yatırım konularının yörelerin ekonomik faaliyetlerini geliştirici, bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde doğal kaynak potansiyellerinin sürdürülebilir kullanımını sağlayıcı, istihdam olanaklarını arttırıcı nitelikte olması gerekmektedir. Projeler bireysel olarak çiftçiler veya tarımsal amaçlı kooperatif ve birlikler, küçük ölçekli kırsal iş alanlarında faaliyet gösteren kişiler tarafından sunulabilir.

3.4.3.2. Tarım Stratejisi (2006-2010) ve Türkiye Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi

Sekizinci Plan Döneminde AB ile gelişen ilişkiler çerçevesinde tarım sektörü ve kırsal kalkınma ile ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Uzun vadeli stratejinin benimsendiği Dokuzuncu Plan hazırlıkları ile birlikte ve AB politikalarına uyum kapsamında, uzun vadeli bir Ulusal Kırsal Kalkınma Planı için ön çalışma olarak Tarım Stratejisi ve Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji (UKKS) belgesi hazırlanmıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2004 yılı Aralık ayında hazırlanan "Tarım Stratejisi (2006- 2010)" Türkiye'nin geleceğe ilişkin tarımsal perspektiflerini ortaya koyan ve kırsal kalkınma ile tarım sektörünün gelişiminin birlikte ele alındığı önemli bir belge niteliğindedir (DPT, 2006b).

Tarımsal destekleme araçları da belirlenen dönem içerisinde Doğrudan Gelir Desteği (DGD) ödemeleri, Fark Ödemeleri, Hayvancılık Destekleri, Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması (ÇATAK) Programı Destekleri, Telafi Edici Ödemeler, Ürün sigortası ödemeleri, kırsal kalkınma ve diğer destekler olarak belirlenmiştir (DPT, 2006b).

Diğer yandan, 2006 yılında uzun zamandır gerekli olan 'Tarım Kanunu' çıkarılmıştır. Bu kanunun amacı; tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plan ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlemelerin yapılmasıdır. Tarım politikalarının amaçları ise; tarımsal üretimin iç ve dış talebe uygun bir şekilde geliştirilmesi, doğal ve biyolojik kaynakların korunması ve geliştirilmesi, verimliliğin arttırılması, gıda güvencesi ve güvenliğinin güçlendirilmesi, üretici örgütlerinin geliştirilmesi, tarımsal piyasaların güçlendirilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması suretiyle tarım sektöründeki refah düzeyini yükseltmektir (GTHB, 2006).

Kırsal kalkınma konusunun son yıllarda ülkemizde oldukça önemli bir yere sahip olduğu, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan bir diğer belge olan Türkiye Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Belgesi'nin yayınlanması ile anlaşılabilir. Bu belge kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika oluşturmak, bu kapsamda 2006 yılında hazırlanması ve uygulanması öngörülen Ulusal Kırsal Kalkınma Planı'na esas teşkil etmek ve ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak amacıyla hazırlanmıştır (DPT, 2006b).

Bu kapsamda 2006 yılında hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi kırsal kalkınmanın temel ilkeleri çerçevesinde, Türkiye'de kırsal alanların mevcut durumları gözetilerek, AB'ye uyum sürecinde AB Kırsal Kalkınma Politikaları uygulamaları da dikkate alınarak hazırlanmıştır. Uzun dönemde uygulanacak olan politikalarda bu strateji belgesi yol gösterici olarak öngörülmüştür (DPT, 2006).

3.4.3.3. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 dönemini kapsamaktadır. Bu dönem değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Plan; Küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı bu dönemde, Türkiye'nin ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika belgesidir. Bu kapsamda dokuzuncu Kalkınma Planı, "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye vizyonu ve uzun vadeli strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanmıştır (DPT, 2008).

Bu durum bütünüyle AB ile ilişkilerden kaynaklanan bir durumdur. Bu plan, bütün diğer mevzuat çalışmalarında olduğu gibi, AB yasal düzenlemelerine uyumlu

olarak planlanmış bulunmakta ve AB yeni bütçe ve plan dönemi olan 2007-2013 periyoduna uygun hazırlanmış görünmektedir.

Planda, kırsal kalkınma ile ilgili olarak öncelikle mevcut durumdan söz edilmiştir. Kırsal kalkınma çalışmaları 2006 yılında yürürlüğe giren UKKS çerçevesinde devam etmektedir. Yürütülen çalışmaların etkinliğinin arttırılması için yasal ve kurumsal düzenlemeler kapsamında ilgili kuruluşların yer aldığı bir kırsal kalkınma kurumu ile uygulama ve ödeme birimi kurulmasına ilişkin çalışmalar devam etmektedir. Tarım sektöründe verimliliği arttırmak için eğitim, yayım, arazi toplulaştırma ve örgütlenme çalışmalarına yine bu dönemde öncelik verileceği belirtilmektedir.

Dokuzuncu Planda da politikaların oluşturulmasında alınan kararlarda katılımcılık ön planda tutularak ilgili kuruluşların bir araya gelmesi ile 57 adet Özel İhtisas Komisyon Raporu (ÖİKR) oluşturulmuştur. Bunlardan bir tanesi de Kırsal Kalkınma Politikaları ÖİKR'dir. Kırsal kalkınma ile ilgili izlenecek politikalar ayrıntılı olarak bu raporda toplanmaktadır. Raporda GTHB sorumluluğunda; UKKS çerçevesinde iç ve dış kaynaklarla finanse edilecek tedbir ve faaliyetlere ilişkin olarak, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) kapsamında sağlanacak fonların kullanımına ilişkin esasları düzenleyen bir Kırsal Kalkınma Planının hazırlanması öngörülmüştür. Bunun yanında hazırlanacak planın UKKS kapsamında belirlenen stratejik amaçlar ve önceliklere ulaşılması yönünde belirlenecek diğer tedbirleri de içereceği belirtilmiştir (DPT, 2008).

3.5. Türkiye – AB Uyum Sürecinde Kırsal Kalkınma Politikalarında Değişim

Avrupa Birliği kırsal kalkınma politikaları, Ortak Tarım Politikası (OTP)'nin bir parçası olarak tarım sektörünün yapısal sorunları ile ilgilenen bir politikadan, mal ve hizmet üretiminin yanında tarımın topluluk üzerindeki çok yönlü etkisini ve kırsal alanların karşı karşıya kaldığı sorunları dikkate alan bir politikaya dönüşmüştür (Tolunay, 2006).

Ortak Tarım Politikası, yıllardır süren savaşlar sonrasında zarar gören toplumun ve tarım sektörünün gittikçe zayıfladığı ve gıda arzının sürekliliğinin garanti olmadığı 1950'lerin Batı Avrupa'sında temelini oluşturmuştur. İlk zamanlarda OTP tüketicilerin ihtiyacı olan gıda arzının sürekliliği ve AB'nin canlı bir tarım sektörüne kavuşabilmesi için daha iyi tarımsal üretimin gerçekleşmesi için özendirici bir politika niteliği taşımış ve çiftçilerin daha fazla üretim yapmalarını teşvik için sübvansiyon ve yüksek fiyat garantisi veren bir sistem sunmuştur. Çiftliklerin ve çiftlik yatırımlarının zamanın ekonomik ve sosyal koşullarına uyum sağlayabilmeleri için büyümesini sağlayıcı yönde sübvansiyon sağlayarak ve teknoloji kullanımları destekleyerek, tarımın yeniden

yapılanması yönünde finansal destek sağlamıştır. Diğer destekler ise çiftçilerin erken emekliliği için yardımlar ve profesyonel eğitimler ve dezavantajlı bölgeler için çeşitli yardımlar şeklinde olmuştur (Gülçübuk, 2006).

Avrupa Birliği'nde tarımsal yapıların düzenlenmesi gereği ilk olarak en kapsamlı şekliyle 1968 yılında Malsholt Planı olarak adlandırılan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda (AET) Tarım Reformu Memorandumu ile gündeme gelmiş ve tarım reformu planında tarım işletmelerinin modernizasyonu, tarım nüfusunun azaltılması ve tarımda çalışanların sosyoekonomik bilgilerinin ve mesleki yeterliliklerinin arttırılması hedef olarak belirlenmiştir (Aksoy ve ark., 2005)

Avrupa Birliği sorunları OTP kapsamındaki uygulamalarla 1980'li yıllara gelindiğinde büyük ölçüde çözüme kavuşurken, bu kez OTP'nin kendisi giderek büyüyen bir sorun olmaya başlamıştır. Uygulanan destekler bütçede aşırı maliyetlere, üretim fazlalıkları nedeniyle dünya pazarlarında sorunlara neden olmuş ve çiftçilerin aleyhine sonuçlara yol açmıştır. Aynı zamanda toplumun 1990'lı yıllarda çevreye duyarlılığı ve sürdürülebilir tarım yönündeki endişeleri dolayısıyla ciddi bir sorun olmuştur (GTHB, 2010).

Birliğe yeni üye olan ve olması muhtemel ülkelerin 1980'li yılların sonlarına doğru kırsal alanlarının ihtiyaçları, kırsal kalkınma boyutunun bölgesel politikalar kapsamına alınması gereğini doğurmuştur. 1987 yılında kabul edilen Avrupa Tek Senedi ile Birlik 1992 yılında Tek Pazar oluşturma hedefini üstlenmiş ve bu çerçevede malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımındaki engellerin kalkması bunun yanında AET'nin farklı bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması hedef alınmıştır. Maastricht Anlaşması ile AB'yi kuran Antlaşmanın ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik hedeflerle ilgili maddesine eklenen "kırsal bölgeler de dahil olmak üzere" ibaresi ile kırsal kalkınmaya yasal dayanak sağlanmıştır (GTHB, 2006).

Yapısal fonlarda ve OTP'nda, AB tarımının rekabet edebilirliğinin arttırılması, çevreyle ilgili konuların entegre edilmesi, genişlemeye hazırlıklı olunması ve kırsal kalkınma politikasının daha kolay uygulanabilir ve entegre hale getirilmesi amacıyla, 1996 Cork Kırsal Kalkınma Konferansı Bildirgesi de dikkate alınarak, Gündem 2000 reform anlaşması kabul edilmiştir. Gündem 2000 ile kırsal kalkınma, ilk ayağı olan piyasa politikaları ve gelir desteklerinin yanında, resmen OTP'nin ikinci ayağı haline gelmiştir (Turhan, 2005).

AB Gündem 2000 OTP reformundan itibaren kırsal kalkınma politikaları ile ilgili olarak benimsenen ilkeler (Anonim 2013c).

1. Tarımın çok fonksiyonluluğu,
2. Kırsal alanlardaki aktiviteleri çeşitlendirmek, yeni gelir ve istihdam kaynakları yaratmak ve kırsal mirası korumak için kırsal ekonomileri çok sektörlü ve entegre yaklaşımlar getirilmesi.
3. Kırsal kalkınma yardımlarında esneklik, yerinden yönetim; bölgesel, yerel ve ortaklık düzeyinde danışmanlık.
4. Programların oluşturulmasında ve yürütülmesinde, basitleştirilmiş ve ulaşılabilir kanuni düzenlemelerle şeffaflık sağlanması.

Yeni kırsal kalkınma politikalarının temel özellikleri şu şekilde belirlenmiştir (Anonim 2013c).

1. Tarım ve ormancılık sektörünün güçlendirilmesi,
2. Kırsal alanların rekabet gücünün geliştirilmesi,
3. Kırsal çevre ve mirasın korunması.

Kırsal kalkınma politikalarında AB 2000-2006 yılı uygulanacak önlemlerin finansmanı, üye ülkelerin kullanımına yönelik olarak oluşturulan European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF) (Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu) fonundan sağlanmıştır (Anonim 2013b).

Ayrıca bu dönemde; kırsal alanlarda gerçekleştirilen projelerde karşılıklı dayanışma ortamı yaratmak, deneyimleri paylaşmak ve yenilikleri desteklemek üzere başlatılan "LEADER" programının üçüncü nesil uygulaması "LEADER+" olarak uygulamasına devam edilmiştir.

LEADER I 1991-1994 yılları arasında entegre ve katılımcı bölgeler temeline dayalı kırsal kalkınma politikasına yeni bir yaklaşım olarak belirlenmiştir. LEADER II 1994'den 2000'e kadar olan dönemde; LEADER I yaklaşımında projelerin yenilikçi olma yönüne vurgu yaparak ve daha yaygın bir yaklaşım olarak kullanılmıştır. LEADER+ ise 2000-2006 döneminde AB politikalarını tamamlayıcı ve güçlendirici etki yapacak yeni entegre ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının test edildiği bir laboratuvar olarak uygulanmıştır LEADER programı da EAGGF'den finanse edilmiştir (Anonim, 2012c).

Bununla birlikte 2000-2006 döneminde; AB üye ülkeleri için oluşturulan yeni kırsal kalkınma politikaları ve bunların finansmanı için oluşturulan fonun yanında; AB'nin genişlemesinin sonucu olarak AB'ye aday özellikle Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri ile ilgili endişeler sonucunda iki yeni fonun oluşturulmasına karar verilmiştir. ISPA (The Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı ve SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) Tarım

ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı, katılım sürecinde aday ülkelerin tarım sektörünün ve kırsal alanların yeniden yapılandırılmasında AB politikalarına yardımcı olması için oluşturulmuşlardır (Anonim 2013c).

Son olarak AB ülkeleri, Gündem 2000 reformları uygulamasının dönem ortası değerlendirmesinde Haziran 2003 veya Landmark ya da Fischler Reformu olarak adlandırılan ve OTP'de öncekilere göre çok daha köklü değişiklikleri öngören bir reform paketi üzerinde anlaşmışlardır. Yeni OTP'nin başlıca bileşenleri şu kalemlerden oluşmaktadır (Erakta vr ark., 2008).

– Üretimden bağımsız (decoupling) bir "Tek Ödeme Planı (Single Farm Payment)"nın uygulanması. Ancak üye ülke üretimlerinin olumsuz etkilenmesi halinde sınırlı alanlarda üretimle kısmen ilişkili doğrudan ödemelere devam edilebilmesi.

– Bu Tek Ödeme Planının iyi tarım ve çevre koşullarına uyulması gerekliliğinin yanında, gıda güvenliği, bitki ve hayvan sağlığı ve hayvan refahı standartları ile ilişkilendirilmesi (Çapraz Uyum-Cross-Compliance).

– AB kaynaklı daha fazla finansman olanaklarıyla güçlendirilmiş bir kırsal kalkınma politikası, yeni önlemlerle çevre, kalite, hayvan refahı önlemlerinin teşviki ve 2005 yılında uygulamaya konulacak olan AB üretim standartlarına üreticilerin geçişini kolaylaştıracak yardımlar.

– Yeni kırsal kalkınma politikalarının finansmanı için büyük üreticilere yapılacak olan doğrudan ödemelerde indirime gidilmesi (Modulation: OTP'nin birinci ayağındaki fonların ikinci ayağa transfer edilmesi).

– 2013 yılına kadar sabitlenen çiftlik bütçesine uyulmasını garanti etmek için bir finansal disiplin mekanizmasının oluşturulması.

Yeni yapılan reformlarla OTP'nin, tarım sektörüne yapılan doğrudan ödemelerinin, hem tarım sektörünün yeniden yapılanmasını hem de kırsal alanların rekabet edebilirliğinin arttırılması ve çevresel değerlerin korunması hedeflerini kapsayan OTP'nin ikinci ayağı olan kırsal kalkınma politikalarına aktarıldığı görülmektedir. Kasım 2003'de çevre, ekonomi ve sürdürülebilirliğin sosyal unsurlarına vurgu yapmak amacıyla yapılan Salzburg Konferansı sonucunda 2007-2013 dönemi kırsal kalkınma politikası için üç yeni hedef belirlenmiştir. Bu hedefler (Anonim, 2011b):

– Tarım sektörünün rekabet edebilirliğinin arttırılması,

–Arazi yönetiminin desteklenmesi yoluyla çevre ve kırsal alanların korunmasını arttırmak,

– Kırsal alanlarda yaşam kalitesini arttırmak ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesini

sağlamak.

Ayrıca yeni dönemde LEADER programı da uygulamaların daha kolay yürütülmesi açısından kırsal kalkınma ana programı içinde yer almıştır. 2005 yılında çıkarılan konsey tüzüğü ile kırsal kalkınmanın finanse edilmesi için bütün destekleri tek bir çatı altında toplayan (European Agricultural Fund for Rural Development- EAFRD) Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu oluşturulmuştur (European Commission, 2007).

Türkiye, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile AB üyelik sürecini başlatmış ve uzun yıllar devam eden ilişkiler, 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde ülkemizin resmen AB üyeliğine aday ülke olarak belirlenmesinin ardından yeni bir sürece girmiştir. Bu gelişmenin ardından AB Konseyi tarafından 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ile AB'nin katılım kriterlerinin karşılanması yönünde ilerleme kaydedilmesi amacıyla, Türkiye için önceliklerin belirlendiği bir yol haritası ortaya çıkmıştır. 12-13 Aralık 2002 tarihindeki Kopenhag Zirvesi'nde, Aralık 2004 tarihinde yapılacak zirvede, komisyonun rapor ve önerileri doğrultusunda, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirdiğine kanaat getirildiği takdirde, AB'nin üyelik müzakerelerine gecikmeksizin başlaması kararı alınmıştır. Bu sürecin bir parçası olarak konsey, komisyondan yeni gelişmeler çerçevesinde Gözden Geçirilmiş KOB'un hazırlanmasını talep etmiştir. 25 Mart 2003 tarihinde Avrupa Komisyonu'nun Türkiye için hazırladığı ikinci KOB yayınlanmış ve Türkiye de Ulusal Programını güncelleyerek 24 Temmuz 2003'de yürürlüğe koymuştur (Aksoy ve ark., 2005). KOB belgelerinde Türkiye'nin AB sürecinde yerine getirmesi gereken konular kısa ve orta vadeli öncelikler şeklinde sıralanmıştır. 2003 yılı KOB'da tarım için kısa vadeli öncelikler içinde AB kırsal kalkınma politikası ve ormancılık stratejisine giriş için bir Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi hazırlanması, orta vadeli öncelikler içerisinde de AB kırsal kalkınma politikası ile ormancılık stratejisinin uygulanması için gerekli idari yapıların kurulması belirtilmiştir (DPT, 2006b).

Avrupa Birliği, 2007-2013 döneminde Hırvatistan ve Makedonya gibi aday ülkelere katılım öncesi mali yardım sağlamak üzere Instrument for Pre-accession Assistance (IPA) Katılım Öncesi Yardım Aracı adında bir fon oluşturmuştur. Aday ülkelerin AB standartları doğrultusunda gerekli politik, ekonomik ve kurumsal reformları gerçekleştirebilmeleri amacını taşıyan bu fonun daha önce oluşturulan PHARE, ISPA ve SAPARD programlarının yerini alması planlanmıştır (Anonim, 2011a). IPA'nın beş bileşeni bulunmaktadır.

1-Geçiş Yardımları ve Kurumsal Düzenlemeler,

2-Sınırlar Ötesi İşbirliği,

3-Bölgesel Kalkınma,

4-İnsan Kaynakları Gelişmesi,

5-Kırsal Kalkınma (Anonim, 2011a).

Bu çerçevede IPA'nın Türkiye'ye getireceği en önemli yeni kaynaklardan birisi, AB'ye üye olan sekiz Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi ile Bulgaristan ve Romanya'da uygulanmış olan Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD), ilkeler ve uygulama açısından büyük benzerlikler taşıyan kırsal kalkınma (IPARD) bileşenidir. IPARD bileşeninin temel amacı; AB Ortak Tarım Politikası ile ilgili müktesebatın uygulanması ve aday ülkelerde tarım sektörü ve kırsal alanların sürdürülebilir biçimde adaptasyonu için bazı önceliklere ve sorunların çözümüne katkıda bulunmaktır. Avrupa Komisyonu tarafından IPARD kapsamındaki üç öncelik altında dokuz adet tedbir belirlenmiş olup, her ülkenin kendi koşullarına göre uygun tedbirleri seçmesi ve seçilen bu tedbirler temelinde planlarını hazırlamaları şart koşulmuştur (Aksoy ve ark., 2007).

Öncelik 1- Pazar etkinliğinin geliştirilmesi ve birlik standartlarının uygulanması

– AB standartlarına yükseltilmesi ve yeniden yapılandırılması için tarımsal işletmelere yatırım.

– AB standartlarına yükseltilmesi ve yeniden yapılandırılması için tarım ve su ürünleri işleme pazarlama tesislerine yatırımlar,

– Üretici gruplarının kurulmasına destek.

Öncelik2- Tarımsal çevre tedbirlerinin uygulanması için hazırlayıcı faaliyetler ve 'LEADER' yaklaşımı

– Çevreye ve kırsal kesime ilişkin faaliyetlerin uygulanması için hazırlık,

– Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanması ve hazırlık

Öncelik 3- Kırsal ekonominin geliştirilmesi

– Kırsal altyapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi,

– Kırsal ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi,

– Eğitim,

– Teknik yardımlar.

Ülkemizin IPARD desteklerinden faydalanabilmesi için; IPARD kapsamında AB tarafından öngörülecek tedbirler arasından Türkiye için öncelikli olanların belirlendiği ve belirlenen tedbirler kapsamında öne çıkan sektörlerin, faydalanıcı kriterlerinin, yatırım konularının, bölgelerin ve finansman akışının belirtildiği Kırsal Kalkınma (IPARD) Planının hazırlanması ve planın AB Komisyonu tarafından onaylanarak programa dönüştürülmesi gerekli görülmüştür. Bunun yanında bu program çerçevesinde belirlenen

tedbirler ve yatırımlara yönelik uygulamayı gerçekleştirecek ve faydalanıcılara AB'nin öngördüğü finansal kurallar çerçevesinde ödemeleri yapmaktan sorumlu "Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (IPARD Ajansı)" kurulması ve IPARD Planının uygulanmasını izlemekten sorumlu İzleme Komitesi'nin kurulması gerekli görülmüştür (Aksoy ve ark., 2007).

Kırsal Kalkınma Planının hazırlanmasında, daha önceki başlıklarda sözü edilen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Belgesi temel belge olarak kullanılmıştır. Planın etkili bir şekilde uygulanması, izlenmesi ve değerlendirmesini koordine etmekten sorumlu Yönetim Otoritesi olarak "TKİB Strateji Geliştirme Başkanlığı Proje Yönetimi ve Mali Kontrol Dairesi Başkanlığı" 17 Mayıs 2006 tarih ve 145 sayılı onay ile görevlendirilmiştir. (Aksoy ve ark., 2007).

Türkiye'nin AB Kırsal Kalkınma Politikasına uyum çalışmalarına destek sağlamak amacıyla TKİB Strateji Geliştirme Başkanlığı Proje Yönetimi ve Mali Kontrol Dairesi Başkanlığı tarafından AB finansmanı ile yürütülen iki önemli proje bulunmaktadır. AB Katılım Öncesi Mali İşbirliği 2004 yılı programında "Kırsal Kalkınma" alt bileşenleri olarak "Teknik Destek Kısmı: Kırsal Kalkınma Planının Hazırlanması için Teknik Destek" ve "Eşleştirme Kısmı: Kırsal Kalkınma Planının Etkin Uygulanması için Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi" bulunmaktadır. Teknik destek kısmı için 450 000 € ayrılmış olup projeye 13 Aralık 2006 yılında başlanmıştır. Bu kapsamda; AB Katılım Öncesi Politikasıyla ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ile uyumlu olacak bir IPARD Planı taslağı hazırlamak için uluslararası şirketin teknik ekibi ile Bakanlık çalışanları 5 ay süre ile birlikte çalışarak teknik destek almıştır. 12 ay süre ile yürütülen Eşleştirme Projesi için ise 550 000 € kaynak aktarılmıştır. 10 Şubat 2006 tarihinde başlayan projenin amacı AB müktesebatına uyumlu olarak hazırlanacak olan Kırsal Kalkınma Planının uygulanmasına destek için gerekli altyapının belirlenmesini içeren, IPARD bileşeninin yürütülmesine yönelik kurumsal kapasitenin güçlendirilmesidir. AB Katılım Öncesi Mali Yardımları 2005 Yılı Mali İşbirliği Kapsamında ise IPARD Ajansının kurulması için "Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kurulması Eşleştirme Projesi" kabul edilmiştir. Amaç, AB tarafından finanse edilen ve aday ülkelerin AB mevzuatını tam olarak uygulayabilmeleri için gerekli kurumsal ve idari kapasitelerini güçlendirmeleri amacıyla üye ülkelerin tecrübelerinin aktarılmasıdır. Proje Mart 2007 tarihinde başlamış olup 19 ay sürmesi öngörülmüştür. Tarım gıda sektörünün rekabet gücünün arttırılması ve kırsal ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi için kurumsal yapının oluşturulmasının hedeflendiği projenin üç alt bileşeni bulunmaktadır. Bunlar; Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun merkez ve yerel ofislerinin kurulması ve tam işler duruma getirilmesi;

kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve kamuoyu bilgilendirme kampanyasının gerçekleştirilmesidir (GTHB, 2010).

Tüm bu çalışmalar sonucu hazırlanan Türkiye'nin IPARD (Kırsal Kalkınma) Planı 19 Aralık 2007 tarihinde Brüksel'de yapılan ve 27 üye ülke temsilcisinin katıldığı Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi'nde görüşülerek "Türkiye'nin IPARD Programı" olarak kabul edilmiştir.

IPARD kapsamında desteklenecek projelere ayrılacak kaynakta proje sahiplerinin yapacakları katkı oranları da değişmektedir. Proje sahibi (faydalanıcı) bir çiftçi veya özel sektör kuruluşu ise, proje bedelinin %50'si kamu katkısı (%75'i IPARD, %25'i ulusal bütçe kaynakları), %50'si proje sahibi tarafından finanse edilmektedir. Projeler için verilecek kamu katkısı proje tamamlandıktan sonra yapılmaktadır. Yani proje sahibi, projesi kabul edildikten sonra gerekli yatırımı yapmakta, desteği ise projeyi tamamladıktan sonra yapacağı ödeme talebi sonrasında alabilmektedir.

Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde gerçekleştirmesi gereken kriterlerden biri de AB'nin Ortak tarım Politikasının en büyük bileşeni haline gelen Kırsal Kalkınma Politikasına uyum sağlamak için Ulusal Kırsal Kalkınma Planı hazırlaması ve bu planı uygulayacak kurumsal yapıyı oluşturmasıdır. Böylece AB'nin aday ülkelere sağladığı katılım öncesi mali desteklerinden yararlanabilecektir. Türkiye'nin kırsal nüfusunun çokluğu ve tarım sektöründeki yapısal sorunlar yanında bu sektördeki istihdamın fazla olması nedeniyle ulusal kalkınmasını sağlayabilmesi ve bölgesel gelişmişlik farklarını giderebilmesi ancak Ulusal Kırsal Kalkınmanın etkin olarak gerçekleştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

3.6. Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı (KKYDP)

3.6.1. Türkiye'de KKYDP

Avrupa Komisyonu'nun, aday ülkelere 2006 yılına kadar çeşitli mali yardım programları (ISPA, SAPARD, PHARE, CARDS) kapsamında sağladığı mali yardımlar, 2007–2013 yıllarını kapsayan dönemde ''Katılım Öncesi Yardım Aracı''(Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA) adı verilen yeknesak bir çerçeve mekanizma kapsamına alınmıştır. Türkiye aday ülke olarak bütün IPA bileşenlerinden yararlanabilmektedir. IPA bileşenleri içerisinde son grupta bulunan Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ile ilgili müktesebatın uygulanmasına ve aday ülkelerde tarım sektörü ve kırsal alanların sürdürülebilir biçimde uyum sağlaması için bazı önceliklere ve sorunların çözümüne katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Diğer taratan Türkiye'de kalkınma süreci incelendiğinde tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri arasındaki

denge hiçbir zaman tam olarak kurulamamıştır. Bu yüzden kalkınma stratejileri açısından kırsal kalkınma projeleri hayati önem taşımaktadır (Berk ve Ark., 2006).

Buna ek olarak 2006 yılında "Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Hakkında Karar'ına paralel olarak Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi (KKYDP) Tebliği yayımlayarak Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; tarım üreticilerinin kalkınma yatırımları için kırsal alanlarda şirket, kooperatif ve benzeri kurumlar aracılığıyla hazırlayacakları projelere hibe sağlanmak üzere Üretici Örgütlerinin Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi Projesi (IRFO) kapsamında Tarım Reformu Genel Müdürlüğü koordinasyonunda Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi programını başlatmıştır. KKYDP, IPA'nın kırsal kalkınma bileşenleri kapsamında 65 ilde ve Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (KBKYP) kapsamında bulunan diğer 16 il 2008 yılında KKYDP'ye dahil olarak 81 ilde uygulanmaya başlanmıştır.

KKYDP, çiftçiler başta olmak üzere kırsal kesimde yaşayan insanların hayat standardını yükseltmek ve kırsal kalkınmaya hız vermek için üretim ve yatırım projelerine destek vermektedir. Kırsal kesimde oluşturulacak katma değerin üretilen bölgede kalmasını sağlamak amacıyla kırsal alanda yapılacak tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması, ambalajlanması ve paketlenmesi, alternatif enerji kaynakları kullanılan modern seraların yapımı gibi ekonomik yatırımlar ile sulama tesislerinin iyileştirilmesi, damlama ve yağmurlama sulama teknikleri gibi altyapı yatırımlarının devlet tarafından desteklenmesi temel amaçtır. Program kapsamında ekonomik yatırımlar için bireysel ve grup başvurularında hibeye esas proje tutarının %50'si, basınçlı sulama yatırımlarında ise %75'i hibe olarak verilmektedir.

3.6.2 Aydın'da KKYDP ile ilgili genel bilgiler

Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası (OTP) uygulamalarında aday ülkelerde tarım sektörü ve kırsal alanların sürdürülebilir biçimde uyum sağlaması için bazı destekler yer almaktadır. Bu çalışmada, Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Tebliğleri kapsamında Aydın ilinde onaylanan ve gerçekleştirilen hibe projelerinin sektörel dağılımı, ekonomik etkileri ve öngörülen amaçların ne ölçüde gerçekleştirilebildiği değerlendirilmiştir. Aydın ilinde, altıncı etap sonu itibariyle toplam olarak 340 proje başvurusu yapılmıştır.

Aydın ilinin sahip olduğu bitkisel biyoçeşitlilik ve ekolojik koşulların uygunluğu göz önüne alınırsa, söz konusu projelerin sayısı daha da artabilecektir. Yörede tarıma dayalı sanayi olanaklarının bulunması, ihracat limanlarına olan yakınlık oldukça önemli avantajlardır. Ayrıca AB'nin sağlamış olduğu diğer fonlar da değerlendirilerek, ildeki

kırsal kalkınma sürecinin hızlı bir ivme kazanacağı tahmin edilmektedir. Bölgede tarım ve tarıma dayalı sanayi ile ilgili alanlarda faaliyet gösteren tüm kurum ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin yer almasıyla oluşturulan proje ofisinin aktif olarak çalıştırılması ile bunun kırsal kesimin kalkınmasında önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

BÖLÜM 4
MATERYAL VE YÖNTEM

4.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini Aydın ilindeki kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi programı kapsamında bakanlık tarafından onaylanan projelerin yöneticilerinden anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmaktadır. İşletmelere yönelik veriler Aydın ilinin tüm ilçelerinden elde edilmiştir.

Araştırmada birincil ve ikincil verilerden yararlanılmış olup, anket sonucu elde edilen veriler birincil verileri oluşturmaktadır. Araştırmanın ikincil verilerini, konuyla ilgili çeşitli kurum ve kuruluşların yapmış oldukları yayınlar ile diğer araştırmacılar tarafından yapılmış ve sonuçlanmış olan araştırma sonuçları, resmi istatistikler, derleme, inceleme ve tezlerden elde edilen veriler oluşturmuştur.

4.2. Yöntem

4.2.1. Örnekleme aşamasında uygulanan yöntem

Araştırma yöresi olarak seçilen Aydın ilinde 340 tarımsal işletme proje başvurusunda bulunmuş ve bunlar arasından 102 işletmenin projesi kabul edilmiştir. Çalışma tam sayım yöntemine göre kabul edilen bu 102 işletmenin tamamını kapsamaktadır.

Çizelge 9. Projeye başvuran işletmelerin ilçelere göre dağılımı

	Müracaat Eden		Onaylanan	
İlçe	Proje Sayısı	%	Proje Sayısı	%
Bozdoğan	12	3.5	4	3.9
Buharkent	23	6.8	7	6.9
Çine	19	5.6	6	5.9
Didim	29	8.5	9	8.8
Germencik	18	5.3	5	4.9
İncirliova	20	5.9	6	5.9
Karacasu	14	4.1	4	3.9
Karpuzlu	9	2.6	3	2.9
Koçarlı	23	6.8	7	6.9
Köşk	35	10.3	11	10.8
Kuyucak	12	3.5	4	3.9
Kuşadası	14	4.1	4	3.9
Nazilli	27	7.9	8	7.8
Merkez	41	12.1	11	10.8
Söke	18	5.3	5	4.9
Sultanhisar	14	4.1	4	3.9
Yenipazar	12	3.5	4	3.9
Toplam	340	100	102	100

Kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi programı tarıma dayalı yatırımların desteklenmesi tebliğleri kapsamında 6 etap olarak uygulanmıştır. Bu kapsamda 6. etap sonunda KKYDP kapsamında projeye 340 adet işletme başvuru yapmıştır. Çizelge 9'da görüldüğü gibi projeye en fazla başvuru Aydın il merkezinden yapılmıştır. Yukarıdaki bilgilere bakıldığında il merkezine yapılan toplam başvuru 41 adet olup, bu da il genelinde yapılan başvuruların %12'sini kapsamaktadır.

4.2.2. Anket aşamasında uygulanan yöntem

Örneğe çıkan işletmelerin yöneticilerinin bulunduğu yerlere gidilerek, daha önceden araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış bulunan anket formları işletme yöneticileriyle karşılıklı görüşmek yoluyla bizzat araştırıcı tarafından doldurulmuştur.

4.2.3. Verilerin değerlendirilmesinde uygulanan yöntem

Araştırma alanında anket yapılan her işletme yöneticisi için doldurulan anketler ayrı ayrı gözden geçirilerek gerekli kontroller yapılıp veriler SPSS paket programlarına aktarılarak ortalamalar, yüzdeler ve Ki-kare analizi yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir.

4.2.3.1. Ki-Kare bağımsızlık testi

Ki kare**,** bir ana kitlenin iki sınıflandırma kriterine göre farklılık gösterme veya birbirinden bağımsız olma hipotezini test etmede kullanılır. Bağımsızlık testlerinde tek bir ana kitle vardır. Bu ana kitle iki kritere göre sınıflandırılır. Bir kritere göre dağılım, diğer bir kritere göre dağılıma hiçbir şekilde bağlı değilse, iki sınıflandırma kriterinin birbirinden bağımsız olduğu düşünülür (Miran, 2003).

Çizelge 10. Bağımsızlık testinde kullanılan iki yönlü tablolar

1.sınıflandırma Kriteri Sınıflar	2. Sınıflandırma kriteri Sınıflar						
	1	2	…	J	…	e	Toplam
1	O_{11}	O_{12}	…	O_{1j}	…	O_{1e}	n_1.
2	O_{21}	O_{22}	…	O_{2j}	…	O_{2e}	$n_{2.}$
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
İ	O_{i1}	O_{i2}	…	O_{ij}	…	O_{ie}	$n_{i.}$
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
R	O_{r1}	O_{r2}	…	O_{rj}	…	O_{re}	$n_{r.}$
Toplam	n_1	$n._2$	…	$n._j$	…	$n._e$	N

Gözlemlenen frekansların bulunduğu bu tablodan yararlanarak, beklenen frekansları da hesaplanabilir. Bir hücrenin beklenen frekansını; o hücrenin bulunduğu satırın toplam frekansıyla, sütunun toplam frekansı çarpılıp, genel toplama bölünerek elde edilir.

Örneğin 2. satır 1. sütundaki hücrenin beklenen frekansı:

$$E_{ij} = R_i C_j / n$$

$$E_{21} = R_2 C_1 / n$$

formülüyle elde edilir.

Bağımsızlık testinin hipotezleri:

H_0: Sınıflandırma kriterleri birbirinden bağımsızdır.

H_1: Sınıflandırma kriterleri birbirinden bağımsız değildir.

Test istatistiği:

$$\chi^2 = \sum_i \sum_j (O_{ij}-E_{ij})^2 / E_{ij}$$

formülüyle hesaplanır. Burada yine, gözlenen frekans; E, beklenen frekanstır. Serbestlik derecesi:

$$sd = (r-1)(c-1)$$

r: satır sayısı (1. kriterin sınıf sayısı, c: sütun sayısı (2. kriterin sınıf sayısı)

Kritik değer: Belli bir α ve serbestli derecesine göre Ki kare tablosundan elde edilen değerdir.

Ki kare, tek yanlı bir testtir. Grafik çizip, test istatistiği ve kritik değeri yerleştirdikten sonra, test istatistiğimiz H_0 kabul veya H_1 red bölgelerinden hangisine düştüğüne bakılır. Grafiksiz karar verirken; test istatistiğimiz kritik değerden büyükse H_0 hipotezi reddedilir (McClave ve Ark., 1988).

BÖLÜM 5
ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Bu araştırma ile Aydın ilinde kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi programı kapsamında hibe başvurusunda bulunan işletmelerin niteliği, yatırımcının profili, proje hazırlama ve uygulama potansiyelinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için Aydın ilinin Bozdoğan, Buharkent, Çine, Germencik, İncirliova, Karacasu, Karpuzlu, Koçarlı, Köşk, Kuyucak, Kuşadası, Merkez, Nazilli, Söke, Sultanhisar, Didim ve Yenipazar ilçelerinden tam sayım yöntemi ile seçilen 102 adet işletme yöneticisiyle anket çalışması yapılmıştır. Yapılan anketlerden elde edilen verililer analiz edilmiş ve sonuçları değerlendirilmiştir. Araştırmada yapılan analizler sonuçları ve yorumları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

5.1. Yatırımcı İle İlgili Bilgiler

Çalışma kapsamındaki yatırımcıların %3'ünün bireysel olarak, %57'sinin şirket olarak ve %40'ının kooperatif olarak proje teklifinde bulunduğu belirlenmiştir (Çizelge 11). Kırsal kalkınma projelerinde hedef kitlenin kırsal kesimde yaşayan özellikle örgütlü çiftçiler olduğu düşünülürse proje teklifinde bulunan hedef kitlenin şirketlerden çok kooperatifler olması beklenen bir durumdur.

Çizelge 11. Projeyi teklif eden yatırımcının niteliği

	Sayı	(%)
Birey	3	3
Şirket	58	57
Kooperatif	41	40
Toplam	102	100

Yatırımcıların niteliği açısından diğer önemli bir konu da proje hazırlama potansiyelidir. Anket yapılan yatırımcılardan projeyi kendisi hazırlayanların oranı %14, projeyi danışmana hazırlatanların oranı %77 ve projeyi diğer yöntemlerle hazırlatanların oranı ise %9'dur. Bu bulgu projelerin daha çok danışman firmalar tarafından hazırlandığını yatırımcıların bu konuda yeterli tecrübeye sahibi olmadığını açıkça ortaya koymaktadır (Çizelge 12).

Çizelge 12. Projelerin hazırlanma şekli

	Sayı	(%)
Kendim	14	14
Danışman	79	77
Diğer	9	9
Toplam	102	100

Proje teklifi yapılan konuda yatırımcının tecrübe durumu yatırımcının niteliği ile ilgili diğer önemli bir konudur. Yapılan anket çalışmasında, proje başvuru sahiplerinin %71'inin yatırımı yapmak istedikleri faaliyetle ilgili tecrübe sahibi olduğu ve %29'unun yatırım konusu ile ilgili tecrübe sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Yatırımcıların önemli bir bölümü önceden tecrübeli oldukları konuyla ilgili projelerden yararlanmayı tercih etmeleri KKYDP'nın başarısı ve programa aktarılan kaynakların israf edilmemesi açısından önemli bir bulgudur (Çizelge 13).

Çizelge 13. Yatırım konusu ile ilgili tecrübe durumu

	Sayı	%
Var	72	71
Yok	30	29
Toplam	102	100

Proje kapsamında yapılan yatırımların mali sürdürülebilirliği açısından işletme sermayesinin varlığı önemli bir bulgudur. Anket yapılan yatırımcıların yatırımlarını sürdürebilecek miktarda işletme sermayesinin olup olmadığı konusunda araştırıldığında; %39'unun yeterli oranda işletme sermayesine sahip olduğu, %61'inin yeterli oranda işletme sermayesine sahip olmadığı saptanmıştır (Çizelge 14). Bu bulgu yatırım tekliflerinin büyük bir kısmında mali sürdürülebilirlik konusunda risk olabileceğini ifade etmektedir.

Çizelge 14. Yatırımı sürdürecek miktarda işletme sermayesi durumu

	Sayı	(%)
Var	40	39
Yok	62	61
Toplam	102	100

Yatırımcıların projeden haberdar olma kaynakları araştırıldığında ise; %38'inin basın aracılığı ile %12'sinin afiş ve broşürler ile %38'nin Aydın İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün yapmış olduğu toplantılar ile ve %12'sinin internet yolu ile projelerden haberdar oldukları belirlenmiştir (Çizelge 15). Bu bulgular anket yapılan yatırımcıların %50'sinin kendi araştırmaları ile %50 sinin ise projenin tanıtım faaliyetleri kapsamında projeden haberdar olduğunu göstermektedir.

Çizelge 15. Projeden haberdar olma kaynağı

	Sayı	(%)
Basın	39	38
Afiş ve broşürler	12	12
Toplantı	39	38
İnternet	12	12
Toplam	102	100

5.2. Yatırım İle İlgili Bilgiler

Araştırma kapsamında KKYDP'ye başvuran işletmelerin hangi etaptaki desteklemelerden yararlandığına ait bilgiler Çizelge 16'da verilmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan projeler incelendiğinde %2'sinin I. Etapta, %15'inin II. Etapta, %28'inin III. Etapta, %17'sinin IV. Etapta, %17'sinin V. Etapta ve %22'sinin IV. Etapta uygulandığı ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere proje başvurularının en yüksek olduğu dönem III. Etaptır**.**

Çalışma kapsamındaki yatırımlar ekonomik yatırımlar ve alt yapı (toplu basınçlı sulama) yatırımları olarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda 2006-2011 yılları arasında gerçekleşen I. Etap, II. Etap, III. Etap, IV. Etap, V. Etap ve VI. Etap başvurularında tarımsal ürünlerin depolanması, işlenmesi, paketlenmesi, ambalajlanmasına yönelik yatırım tesisleri yapımı; jeotermal, güneş, rüzgar ve benzeri alternatif enerji kaynakları kullanılan seraların yapımı ve alt yapı yatırımlarına yönelik projelere destek verilmiştir.

Çizelge 16. İşletmelerin etaplara göre dağılımı

Etaplara göre dağılım	Sayı	%
1. Etap (2006)	2	2
2. Etap (2007)	15	15
3. Etap (2008)	29	28
4. Etap (2009)	17	17
5. Etap (2010)	17	17
6. Etap (2011)	22	22
Toplam	102	100

Aydın ilinde KKYDP kapsamında teklif edilen projelerin %90'ı ekonomik yatırım olup, alt yapı faaliyetine yönelik projelerin oranı ise %10 dur. (Çizelge 17). Bu projelerin temel amacının kırsal kesimde ekonomik yapının canlandırılması, alternatif gelir olanaklarının ve istihdam olanaklarının iyileştirilmesi olduğundan yola çıkıldığında ilde ekonomik yatırım tekliflerinin oranın yüksek olması olumlu bir bulgudur.

Çizelge 17. Projelerin niteliği

	Sayı	(%)
Ekonomik	92	90
Altyapı	10	10
Toplam	102	100

Ekonomik yatırım projelerinin konularına göre dağılımları ise; hayvansal ürün işlenmesi ve paketlenmesi %12, bitkisel ürün işlemesi ve paketlenmesi % 69, soğuk hava deposu %5, su ürünleri işleme ve paketlenmesi %4 ve %10 ise yağmurlama sulama yatırımları olarak hazırlanmıştır. Aydın ili bitkisel ürün açısından zengin bir il olduğu için yatırımcıların çoğunluğunun tercihinin bitkisel ürün işlenmesi ve paketlenmesi yönünde olduğu düşünülmektedir. Altyapı yatırımlarına yönelik projelere başvuranların tamamı ise yağmurlama sulama yatırımları kapsamındadır (Çizelge 18). Bu bulgu yapılması düşünülen yatırımların ilin üretim potansiyeline uygun olma açısından önemlidir.

Çizelge 18. Ekonomik ve toplu basınçlı sulama yatırım konularının oranı

	Sayı	%
Hayvansal ürün işleme	13	12
Bitkisel ürün işleme	70	69
Soğuk hava deposu	5	5
Su ürünlerinin işlenmesi	4	4
Yağmurlama sulama	10	10
Toplam	102	100

Yatırımın bulunduğu yerleşim yerine göre projelerin dağılımı incelendiğinde; %31'i Aydın il merkezinde ve %69'u ise ilçelerde bulunmaktadır (Çizelge 19). Yine bu durum kırsal kalkınma açısından önemlidir.

Çizelge 19. Yatırımın bulunduğu yerleşim yerine göre dağılım

	Sayı	%
İl merkezi	32	31
İlçeler	70	69
Toplam	102	100

Çalışma kapsamında araştırılan projelerin %49'u yeni yatırım projesi, %9'u tamamlama yatırımı projesi, %33'ü kapasite artırımı yatırım projesi ve %9'u sulama yatırımı projesidir (Çizelge 20).

Çizelge 20. Yatırım kapsamlarının oranları

	Sayı	(%)
Yeni yatırım	50	49
Tamamlama Yatırımı	9	9
Kapasite artırımı	34	33
Sulama yatırımı	9	9
Toplam	102	100

Proje yöneticileri ile yapılan görüşmeler neticesinde proje yöneticilerinin %82'sinin proje konularının Aydın ili için uygun olduğunu, %18'inin ise proje konularının Aydın ili için uygun olmadığını düşündükleri saptanmıştır (Çizelge 21).

Çizelge 21. Yatırım konularının Aydın ili için uygunluğunun oranı

	Say	(%)
Uygun	84	82
Uygun değil	18	18
Toplam	102	100

Çalışma kapsamında projelere başvuru sahiplerinin hammadde temini ile ilgili durumları araştırılmıştır. Buna göre projelere başvuru sahiplerinin %20'si hammadde açısından güçlük çekerken %80'i bu açıdan herhangi bir sıkıntı yaşamamaktadır. Aydın ili yatırımcıların faaliyetlerine cevap verebilen bir ildir. Gerek yetiştirilen ürün çeşitliliği açısından gerekse bulunduğu konum açısından Aydın ili önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle sermayecilerin büyük bir çoğunluğu hammadde temini açısından zorluk yaşamamaktadır (Çizelge 22).

Çizelge 22. Hammadde temininde güçlük olma durumu

	Sayı	%
Var	20	20
Yok	82	80
Toplam	102	100

Proje başvuru sahiplerinin proje konularının yeterli olma durumu ile ilgili düşünceleri araştırıldığında; anket yapılan yatırımcıların %82'sinin proje başvuru konularını yeterli gördüğü ve %18'inin proje konularını yetersiz gördüğü ortaya çıkmıştır (Çizelge 23).

Çizelge 23. Proje başvuru konuları yeterli mi?

	Sayı	%
Yeterli	84	82
Yetersiz	18	18
Toplam	102	100

Proje başvuru sahiplerinin proje başvuru süresinin yeterli olma durumu ile ilgili düşünceleri araştırıldığında ise; %78'inin sürenin yeterli olduğunu ve %22'sinin başvuru süresinin yetersiz olduğunu düşündüğü görülmüştür (Çizelge 24).

Çizelge 24. Proje başvuru süresi yeterli mi?

	Sayı	%
Yeterli	80	78
Yetersiz	22	22
Toplam	102	100

Proje başvuru sahiplerinin projelere verilen hibe miktarlarının yeterli olma durumu ile ilgili düşünceleri araştırıldığında; %51'inin hibe miktarını yeterli bulduğu ve %49'unu hibe miktarını yeterli bulmadığı tespit edilmiştir (Çizelge 25).

Çizelge 25. Hibe miktarı yeterli mi?

	Sayı	%
Evet	52	51
Hayır	50	49
Toplam	102	100

Araştırmada proje başvuru sahiplerinin proje dokümanlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Buna göre başvuru sahiplerinin %77'si projeyi anlayabilme, projeyi kendi başlarına hazırlayabilmeleri vb. açılardan proje dokümanlarını yeterli görürken, %23'ü bu açılardan proje dokümanlarını yeterli görmemektedir (Çizelge 26). Bu sonuç projelerin %3'ünün bireysel başvuru şeklinde yapılmasını desteklemektedir.

Çizelge 26. Proje dokümanları yeterli ve anlaşılır mı?

	Sayı	%
Evet	79	77
Hayır	23	23
Toplam	102	100

Çalışmada yatırımcıların projeyi hazırlarken karşılaşılan zorluklar araştırılmıştır. Buna göre yatırımcıların %13'ü dosya hazırlama konusunda, %38'i projeyi hazırlayan firmaların vermiş olduğu fiyatlar arasındaki tutarsızlık konusunda, %15 projeyi hazırlayan firmaların yetersizliği konusunda, %27'si izin-ruhsat konusunda ve %8'i de izleme değerlendirme ile ilgili konularda zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu aşamalar değerlendirildiğinde onaylanan projelerin hazırlama aşamasında en çok karşılaşılan zorluk fiyat tutarsızlığı konusunda görülmektedir (Çizelge 27).

Çizelge 27. Proje hazırlama aşamasında karşılaşılan zorluklar

	Sayı	(%)
Dosya hazırlama	13	13
Fiyat tutarsızlığı	39	38
Firma yetersizliği	15	15
İzin-ruhsatlarda zorluklar	27	26
İzleme değerlendirme formları ilgili zorluklar	8	8
Toplam	102	100

Çalışmada proje sahiplerinin yürüttükleri projeler ile bölgeye nasıl bir katkı sağlanacağı konusundaki düşünceleri araştırılmıştır. Buna göre yerel üretim potansiyelinin değerlendirileceğini düşünenlerin oranı %57, gelir etkisi olacağını düşünenlerin oranı %5, ürün kalitesi üzerine etkisi olacağını düşünenlerin oranı %23 ve doğal kaynakların kullanımına katkı sağlayacağını düşünenlerin oranı %16 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 28).

Çizelge 28. Yürüttüğünüz projenin bölgenize katkısı

	Sayı	%
Yerel üretim potansiyelinin değerlendirilmesi	58	57
Gelir etkisi	5	5
Ürün kalitesi üzerine etkisi	23	23
Doğal kaynakların kullanımı	16	16
Toplam	102	100

Çalışma kapsamında görüşülen proje başvuru sahiplerinin pazarlama ile ilgili düşünceleri araştırıldığında; yatırım sahiplerinin %24'ünün ürettikleri ürünleri pazarlamada güçlük yaşadığı ve %76'sının pazarlama açısından güçlük yaşamadığı belirlenmiştir. Aydın ili pazarlama imkanları bakımından güçlü bir potansiyele sahip olması ve ulaşım alt yapısı (karayolu, demiryolu ve deniz ulaşımı) açısından çok gelişmiş olmasından dolayı yatırımcıların çoğu ürünlerini kolayca pazarlayabilmektedir (Çizelge 29).

Çizelge 29. Pazarlama güçlüğü var mı?

	Sayı	%
Var	24	24
Yok	78	76
Toplam	102	100

Çalışma kapsamında projelerin yer seçiminin il merkezinde ya da ilçelerde yapılması ile proje konuları ile ilgili yeterli miktarda hammaddenin olması beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellik bakımından değişkenlerin birbirini etkilediği (birbirinden bağımsız olmadığı) yani istatistiksel olarak önemli olduğu görülmüştür ($P<0,05$). Hammadde miktarlarının yeterli olduğunu düşünenlerin %76'sı ilçelerde; hammaddenin yetersiz olduğunu düşünenlerin ise %60'ı proje başvurularını il merkezinde yapmışlardır (Çizelge 30).

Çizelge 30. Hammaddenin yeterli olma durumuyla yatırımın yapıldığı yerin durumu

Hammadde durumu	Yeterli		Yetersiz	
Yatırımın yapıldığı yer	Sayı	%	Sayı	%
İl merkezi	20	24	12	60
İlçe	62	76	8	40
Toplam	82	100	20	100

χ^2 = 9,470; P Değeri= 0,002

Proje yer seçiminin il merkezi ya da ilçelerde olma durumu ile proje konusu ile ilgili yatırımcıların pazarlama zorluğu çekmesi durumu beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellik bakımından değişkenlerin birbirini etkilediği (birbirinden bağımsız olmadığı) yani istatistiksel olarak önemli olduğu görülmüştür (P<0,05). Proje başvuru sahiplerinin il merkezi için hazırlanan projelerin %63'ünde ve ilçeler için hazırlanan projelerin %83'ünde pazarlama zorluğu olmadığını düşündükleri belirlenmiştir (Çizelge 31).

Çizelge 31. Yatırımın yapıldığı yerin durumuyla pazarlama zorluğu durumu

Yatırımın yapıldığı yer	İl merkezi		İlçe	
Pazarlama zorluğu	Sayı	%	Sayı	%
Var	12	37	12	17
Yok	20	63	58	83
Toplam	32	100	70	100

χ^2 = 5,058; P Değeri= 0,025

Benzer şekilde proje konusunda yatırımcıların pazarlama zorluğu çekme durumları ile proje sahiplerinin yatırım konusunda tecrübe sahibi olma durumları beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellik bakımından değişkenlerin birbirini etkilediği (birbirinden bağımsız olmadığı) yani istatistiksel olarak önemli olduğu görülmüştür (P<0,05). Pazarlama sıkıntısı olan yatırımcıların %71'inin konu ile ilgili tecrübesi yok iken; pazarlama sıkıntısı olmayanların %83'ünün konu ile ilgili tecrübesi vardır (Çizelge 32).

Çizelge 32. Pazarlama sıkıntısı durumuyla yatırım konusuyla ilgili tecrübe durumu

Pazarlama sıkıntısı	Var		Yok	
Yatırım konusuyla ilgili tecrübe	Sayı	%	Sayı	%
Var	7	29	65	83
Yok	17	71	13	17
Toplam	24	100	78	100

χ^2 = 25,937; P Değeri= 0,000

Proje başvuru sahiplerinin proje konularını ve hibe miktarlarını yeterli görme durumları beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellik bakımından değişkenlerin birbirini etkilediği (birbirinden bağımsız olmadığı) yani istatistiksel olarak önemli olduğu görülmüştür (P<0,05). Başvuru konularının yeterli olduğunu düşünenlerin %56'sı hibe miktarlarını da yeterli görürken; başvuru konularını yetersiz görenlerin %72'si hibe miktarlarını da yetersiz görmektedir (Çizelge 33).

Çizelge 33. Başvuru konularının yeterlilik durumuyla hibe miktarının yeterlilik durumu

Başvuru konuları yeterli mi	Yeterli		Yetersiz	
Hibe miktarı yeterli mi	Sayı	%	Sayı	%
Yeterli	47	56	5	28
Yetersiz	37	44	13	72
Toplam	84	100	18	100

χ^2 = 4,709; P Değeri= 0,030

Araştırmada projelerin devam etme durumları ile yatırımcıların hibe miktarlarını yeterli bulma durumları beraber incelenmiştir. Buna göre üzerinde durulan özellikler bakımından değişkenler arasındaki ilişki istatistiki açıdan önemlidir. Çalışmada proje hibe miktarını yeterli bulanların tamamı projelerini devam ettirmişlerdir. Hibe miktarını yeterli bulmayanların %24'ü projelerini devam ettirmemişlerdir. O halde projelerin devam etmesi durumu hibe miktarlarının yeterli bulunmasından etkilenmektedir (Çizelge 34).

Çizelge 34. Proje hibe miktarını yeterli görmenin projenin devam etme durumuna etkisi

Hibe miktarımı yeterli görme durumu	Yeterli		Yeterli değil	
Projenin devam durumu	Sayı	%	Sayı	%
Devam ediyor	52	100	38	76
Devam etmiyor	-	-	12	24
Toplam	52	100	50	100

χ^2 = 14,144; P Değeri= 0,000

Araştırmada yatırımcıların proje konusunda tecrübeli olma durumları ile proje hibe miktarını yeterli bulmaları beraber incelenmiştir. Buna göre üzerinde durulan özellikler bakımından değişkenler arasındaki ilişki istatistiki açıdan önemli bulunmuştur. Proje konusunda tecrübesi olanların %58,3'ü hibe miktarlarını yeterli bulurken, proje konusunda tecrübesi olmayanların %66,7'si hibe miktarlarını yeterli bulmamıştır. Dolayısıyla tecrübe durumunun hibe miktarını değerlendirmede etkisi olduğu düşünülmektedir (Çizelge 35).

Çizelge 35. Proje konusunda tecrübe durumunun hibe miktarını yeterli bulmaya etkisi

Projenin konusunda tecrübe durumu	Tecrübe var		Tecrübe yok	
Hibe miktarımı yeterli görme durumu	Sayı	%	Sayı	%
Yeterli	42	58,3	10	33,3
Yeterli değil	30	41,7	20	66,7
Toplam	72	100	30	100

χ^2 = 5,296; P Değeri= 0,021

Benzer şekilde araştırmada yatırımcıların proje konusunda tecrübeli olma durumları ile proje dokümanlarını yeterli bulmaları beraber incelenmiştir. Buna göre üzerinde durulan özellikler bakımından değişkenler arasındaki ilişki istatistiki açıdan önemli bulunmuştur. Proje konusunda tecrübesi olanların %84,7'si proje dokümanlarını yeterli bulurken, proje konusunda tecrübesi olmayanların %40'ı'si proje dokümanlarını yeterli bulmamıştır. Dolayısıyla tecrübe durumunun proje dokümanlarını değerlendirmede etkisi olduğu düşünülmektedir (Çizelge 36).

Çizelge 36. Proje konusunda tecrübe durumunun proje dokümanlarını yeterli bulmaya etkisi

Projenin konusunda tecrübe durumu	Tecrübe var		Tecrübe yok	
Hibe miktarımı yeterli görme durumu	Sayı	%	Sayı	%
Yeterli	61	84,7	18	60
Yeterli değil	11	15,3	12	40
Toplam	72	100	30	100

χ^2 = 7,411; P Değeri= 0,006

Yatırımcıların yeterli sermayeye sahip olma durumları ile proje hibe miktarlarını yeterli bulma durumları beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellikler bakımından değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiki açıdan önemli olduğu söylenebilir. Yeterli sermayesi olan yatırımcıların %77,5'i hibe miktarlarını yeterli bulmuşken, yeterli sermayesi olmayanların %66,2'si hibe miktarını yeterli bulmamıştır (Çizelge37).

Çizelge 37. Yatırımcıların yeterli sermayeye sahip olmalarının proje hibe miktarlarını yeterli bulmaya etkisi

Yeterli sermaye	Var		Yok	
Hibe miktarımı yeterli görme durumu	Sayı	%	Sayı	%
Yeterli	31	77,5	21	33,8
Yeterli değil	9	22,5	41	66,2
Toplam	40	100	62	100

χ^2 = 18,520; P Değeri= 0,000

Yatırımcıların yeterli sermayeye sahip olma durumları ile çevreye karşı herhangi bir koruma tedbiri almaları beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellikler bakımından değişkenler arasındaki ilişki istatistiki açıdan önemli bulunmuştur. Ancak yeterli sermayesi olanların %70'i herhangi bir tedbir almamışken, sermayesi yetersiz olanların %66,1'i çevre koruma tedbiri almıştır. Yani iki değişken arasındaki ilişki beklenenin tersinedir (Çizelge 38).

Çizelge 38. Yatırımcıların yeterli sermayeye sahip olma durumları ile çevreye korumaya karşı tedbir alma durumları

Yeterli sermaye	Var		Yok	
Çevre konusunda tedbir alma	Sayı	%	Sayı	%
Almış	12	30	41	66,1
Almamış	28	70	21	33,9
Toplam	40	100	62	100

χ^2 = 12,714; P Değeri= 0,000

BÖLÜM 6
SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin Avrupa Birliğine (AB) tam üyelik sürecinde AB mali yardım mekanizması 2007-2013 yıllarını kapsayan dönem için yeniden tanımlanmıştır. "Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre Accession- IPA) olarak tanımlanan bu yeni uygulamayla, AB aday ve potansiyel aday ülkelere yönelik mali yardım mekanizmasını tek bir hukuki çerçevede yeniden düzenlenmiştir. IPA'nın "Kırsal Kalkınma Bileşeni" çerçevesinde küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin çeşitli fonlarla desteklenerek güçlendirilmesi ve rekabet şanslarının artırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca 2006 yılından itibaren "Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)" isimli 65 ili kapsayan kırsal kalkınma projesi uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulamanın temel amaçlarından biri IPA kapsamında verilecek fonların etkin bir şekilde değerlendirilmesi için, uluslararası standartlara uygun proje hazırlama potansiyelinin geliştirilmesidir.

Bu çalışmada "Kırsal Kalkına Yatırımlarının Desteklenmesi Projesi" kapsamında Aydın ilinde teklif edilen projelerin değerlendirilmesi ilde yatırımcı ve yapılan yatırımlar açısından proje potansiyelinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Anket kapsamında elde edilen araştırma bulguları aşağıda verilmiştir.

Araştırma Bulguları ve Öneriler:

Aydın ilinde "Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı" kapsamında teklif edilen hibe projelerinin değerlendirilmesini konu alan bu araştırmada, bulgular yatırımcı ve yatırım konuları temel alınarak incelenmiştir.

Yatırımcı ile ilgili genel bulgular ve öneriler;

- İncelenen işletmelerde yatırımcıların %3'ü bireysel, %57 şirket ve %40'ı kooperatif olarak başvuruda bulunmuştur. Bu projelerde temel amaç en küçük ölçekte kırsal alanların veya direk tarımsal üreticilerin desteklenmesidir. Üreticilerde ise bireysel başvurular yerine üretici örgütlerinin desteklenmesi önceliklidir. Dolayısıyla %40 olan kooperatif başvurularının oranını artırmak ve bu kooperatiflerde proje bilincini artırmaya dönük faaliyetlerin artırılması gerekmektedir.

- İncelenen işletmelerin %14'ü projelerini kendisi hazırlamış, %77'si danışmanlara hazırlatmış, geriye kalan %9'u ise diğer yollarla hazırlatmıştır. Yatırımcılarla yapılan görüşmeler sırasında danışmanlardan kaynaklanan bazı sıkıntılar dile getirilmiştir. Bölgede oluşturulacak proje ofisleri ile ve yatırımcıların bu konuda eğitimi ile ilde bir proje hazırlama potansiyeli oluşturulmalıdır.

- Yatırımcıların %71'i proje teklifinde bulundukları konu ile ilgili tecrübe sahibi olduklarını %29'u ise tecrübeli olmadıkları bir konuda başvuruda bulunduklarını ifade etmiştir. Projelerin başarısı ve sürdürülebilirliği açısından yatırımcıların en iyi bildikleri konuda ve mevcut bir problemin çözümü amacı ile proje yapmaya yönlendirilmesi gerekmektedir.

- Yatırımcıların %61'i yaptıkları yatırımı sürdürebilecek miktarda işletme sermayesine sahip olduğunu %39'u da sahip olmadığını ifade etmiştir. Projelerde mali sürdürülebilirlik açısından işletme sermayesinin önemi yatırımcıya benimsetilmelidir.

- Araştırılan işletmelerde yatırımcıların projeden haberdar olma kaynaklarına bakıldığında basın yoluyla (%38) ve aynı oranda da (%38) Aydın Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü'nün yapmış olduğu toplantılardan haberdar olmuşlardır. Diğer %24'lük kısım ise afiş ve broşür ve internet aracılığı öğrendiğini ifade etmiştir. Bu konuda Aydın İl Müdürlüğü'nün tanıtım faaliyetlerini yoğunlaştırması tavsiye edilebilir.

Yatırım ile ilgili genel bulgular ve öneriler;

- Teklif edilen projelerin %2'si birinci etapta, %28'i üçüncü etapta ve %22'si altıncı etapta teklif edilmiştir. Zaman geçtikçe bu konuda farkındalık oluştuğu ve proje hazırlama eğiliminin arttığı görülmektedir.

- İncelenen işletmelerde teklif edilen projelerin büyük bir kısmı (%90) ekonomik yatırım projesi %10'u ise altyapı yani sulama projesidir. Küresel iklim değişikliği ve su kullanımı konusunda uygulanan politikalar düşünüldüğünde ekonomik su kullanımına dönük sulama projelerinin teşvik edilmesi gerekmektedir.

- Teklif edilen projelerin başvuru konuları; hayvansal ürün işlenmesi ve paketlenmesi, bitkisel ürün işlemesi ve paketlenmesi, soğuk hava deposu, su ürünleri işleme ve paketlenmesi olup toplu basınçlı sulama yatırımları ise; yağmurlama sulama yatırımları ve damla sulama yatırımlarıdır. Aydın ili bitkisel ürün açısından zengin bir il olduğu için yatırımcıların çoğunluğunun (%69) tercihinin bitkisel ürün işlenmesi ve paketlenmesi yönünde olduğu düşünülmektedir. Altyapı yatırımlarına yönelik projelere başvuranların tamamı (%10) ise toplu yağmurlama sulama yatırımları kapsamaktadır. Bu bulgular teklif edilen projelerin Aydın'ın üretim potansiyeline uygun olduğunu göstermektedir.

- Proje teklifi yapılan yatırımların yerleşim yeri incelendiğinde %31'inin il merkezinde %69'unun ise ilçe merkezlerinde olduğu ifade edilmiştir. Köy merkezinde düşünülen yatırım fikri olmayışı olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle köylerdeki tarımsal amaçlı kooperatiflerin proje yapmaya teşvik edilmesi projenin amacına daha uygun olacaktır.

- Teklif edilen projelerin %49'u yeni yatırım, %9'u tamamlama, %33'ü kapasite artırımı projesidir. Yeni yatırım projelerinin fazlalığı bölgeye sağlayacağı ekonomik katkı ve istihdam potansiyeli oluşturma ihtimali açısından olumlu bir bulgudur.

- Yapılan görüşmeler sonucunda proje yöneticilerinin büyük bir kısmı (%82) proje konularının Aydın ili için uygun olduğunu düşünmekte olup buda olumlu bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Çalışma kapsamında projelere başvuru sahiplerinin hammadde temini ile ilgili durumları araştırılmıştır. Yatırımcıların büyük bir çoğunluğu (%80) bu açıdan herhangi bir sıkıntı yaşamadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla Aydın İli üretim potansiyelinin yatırımcının hammadde ihtiyacına cevap verebilecek miktar ve kalitede olduğunu söylemek mümkündür.

- Proje başvuru sahiplerinin proje konularının yeterli olma durumu ile ilgili düşünceleri araştırıldığında, başvuruda bulunanların büyük bir kısmının (%82) proje başvuru konularını yeterli gördüğü ortaya çıkmıştır.

- Proje başvuru sahiplerinin proje başvuru süresinin yeterli olma durumu ile ilgili düşünceleri araştırıldığında ise, yatırımcıların büyük bir kısmı (%78) sürenin yeterli olduğunu düşündüğü görülmüştür.

- Proje başvuru sahiplerinin projelere verilen hibe miktarlarının yeterli olma durumu ile ilgili düşünceleri araştırıldığında, yatırımcıların %51'inin hibe miktarını yeterli bulduğu %49'unun ise yeterli bulmadığı tespit edilmiştir.

- Araştırmada proje başvuru sahiplerinin proje dokümanlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Buna göre başvuru sahiplerinin büyük bir kısmı (%77) projeyi anlayabilme, projeyi kendi başlarına hazırlayabilmeleri vb. açılardan proje dokümanlarını yeterli görülmektedir.

- Çalışmada yatırımcıların projeyi hazırlarken karşılaşılan zorlukları araştırılmıştır. Buna göre yatırımcılar dosya hazırlama konusunda, projeyi hazırlayan firmaların vermiş olduğu fiyatlar arasındaki tutarsızlık konusunda, projeyi hazırlayan firmaların yetersizliği konusunda, izin-ruhsat konusunda ve izleme değerlendirme ile ilgili konularda zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu aşamalar değerlendirildiğinde onaylanan projelerin hazırlama aşamasında en çok (%38) karşılaşılan zorluk fiyat tutarsızlığı konusunda görülmektedir. İlde proje ofislerinin kurulması bu soruna da çözüm getirecek bir öneridir.

- Araştırmada proje sahiplerinin yürüttükleri projeler ile bölgeye nasıl bir katkı sağlanacağı konusundaki düşünceleri araştırılmıştır. Buna göre yatırımcıların yarıdan fazlası (%57) yerel üretim potansiyelinin değerlendirileceğini düşünmektedir.

- Çalışma kapsamında görüşülen proje başvuru sahiplerinin pazarlama ile ilgili

düşünceleri araştırıldığında; yatırım sahiplerinin büyük bir kısmı (%76) pazarlama açısından güçlük yaşamadığı belirlenmiştir. Buna göre, Aydın ili pazarlama imkanları bakımından güçlü bir potansiyele sahip olması ve ulaşım alt yapısı (karayolu, demiryolu ve deniz ulaşımı) açısından çok gelişmiş olmasından dolayı yatırımcıların çoğu ürünlerini kolayca pazarlayabilmektedir.

-Yapılan çalışma sonucu proje konusunda yapılan tanıtımlar yeterli mi sorusuna katılımcıların tamamı EVET cevabını vermiştir.

-Çalışma kapsamında projelerin yer seçiminin il merkezinde ya da ilçelerde yapılması ile proje konuları ile ilgili yeterli miktarda hammaddenin olması beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellik bakımından değişkenler arasındaki farkların istatistiksel olarak önemli olduğu görülmüştür (P=0,002). Hammadde miktarlarının yeterli olduğunu düşünenlerin çoğunluğu (%76) ilçelerde; hammaddenin yetersiz olduğunu düşünenlerin ise yarıdan fazlası (%60) proje başvurularını il merkezinde yapmışlardır. Bu bulgu yatırımların direk üretim merkezlerine yönlendirilmesi önerisini desteklemektedir. Böylece projenin amaçlarına hedef kitleye ulaşması sağlanmış olacaktır.

- Araştırmada proje başvuru sahiplerinin il merkezi için hazırlanan projelerin %63'ünde ve ilçeler için hazırlanan projelerin %83'ünde pazarlama zorluğu olmadığını düşündükleri belirlenmiştir. Proje yer seçiminin il merkezi ya da ilçelerde olma durumu (P=0,000) ile proje konusu ile ilgili yatırımcıların pazarlama zorluğu çekmesi durumu (P=0,025) bakımından anlamlı olduğu belirtilmiştir.

- İşletmecilerin %29'u pazarlama zorluğu çekmektedir. Pazarlama sıkıntısı olan yatırımcıların %71'inin konu ile ilgili tecrübesi olma durumu (P=0,0015), pazarlama sıkıntısı olmayanların konu ile ilgili tecrübe durumu (P=0,000) bakımından anlamlı olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla bu bulgu yatırımcının işletme tecrübesinin dikkate alınmasının gereğini açıkça ortaya koymaktadır.

- Çalışmada proje başvuru sahiplerinin proje konularını ve hibe miktarlarını yeterli görme durumları beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellik bakımından değişkenler arasındaki farkların istatistiksel olarak önemli olduğu görülmüştür (P=0,030). Başvuru konularının yeterli olduğunu düşünenlerin %56'sı hibe miktarlarını da yeterli görürken; başvuru konularını yetersiz görenlerin %72'si hibe miktarlarını da yetersiz görmektedir.

Anket çalışmasına dayalı olarak elde edilen araştırma bulguları incelendiğinde. Aydın İlinde "Kırsal Kalkınma Yatırım Programı" kapsamında teklif edilen projelerin yatırımcıların tecrübesi, yatırım konusunun üretim potansiyeline uygunluğu, yatırım yerinin seçimi, hammadde ve pazarlama sorunun olmaması açısından proje amaçlarına uygun olduğu tespit edilmiştir.

Diğer taraftan yatırım teklifinde bulunan işletmelerin işletme sermayelerinin yetersiz olması projelerin mali sürdürülebilirliği açısından risk oluşturabilecek olup, özellikle desteklenecek projelerde işletme sermayesinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Aydın İlinde proje teklifi yapılan yerlerin büyük oranı ilçelerde yoğunlaşmış olup, köylerde bu projelerin uygulanması teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

Aksoy E., Uslu K. ve Dede İ., 2005. *Türkiye'nin AB Kırsal Kalkınma Politikasına Uyum Çalışmaları*. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Türktarım Dergisi. 166: 32-35.

Aksoy E., Uslu K., Özkan M. ve Kova S., 2007. *Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarafından Yürütülen Kırsal Kalkınma Faaliyetleri ve Projeler.* Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Türktarım Dergisi. 173: 15-21.

Anonim, 2011a. European Commission. *Agriculture and Rural Development, The Common Agricultural Policy Explained*. 01 Ocak 2013, http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_en.pdf.

Anonim, 2011b. European Commission. *Rural Development in The European Union*. 12 Mart 2011, http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev2003/en.pdf.

Anonim, 2012a. 13 Mart 2012, http://www.tugem.gov.tr.

Anonim, 2012b. European Union. *Establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance*. 02 Mart 2012, http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2011 3.pdf.

Anonim, 2013a. 22 Nisan 2013, https://www.eicisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdari.aspx.

Anonim, 2013b. 23 Haziran 2013, http://www.rega.basbakanlik.gov.tr.

Anonim, 2013c. 03 Kasım 2013, http://www.tedgem.gov.tr.

Avcıoğlu D., 1981. *Türkiye'nin Düzeni (Dün, Bugün, Yarın).* Bilgi Yayınevi. 63-68.

Aynaoğlu Kuzulu A., 2009. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Afyonkarahisar İli İhsaniye İlçesi Üzerine Bir Alan Araştırması (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bakırcı M., 2007. *Türkiye'de Kırsal Kalkınma Kavramlar, Politikalar, Uygulamalar*. Nobel Yayınları. 126-134.

Berk A. ve Akdemir, Ş., 2006. *Impacts of Rural Development Projects on Rural Areas in Turkey: A Study on Yozgat Rural Development Project*, Journal of Applied Sciences, 6(9), 1892-1899.

Beycan H., 2009. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı ve Bu Çerçevede Proje Uygulama Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Çobanoğlu F, ve Ark., 2010. *Türkiye'de Kırsal Kalkınma Yatırımları Kapsamında Hibe Projelerinin Değerlendirilmesi: Aydın İli Örnek Olayı.* Türkiye IX Tarım Ekonomisi Kongresi. 817.

Çolakoğlu C., 2009. Aydın İlinde Zeytin Üretimi İle İklim Verileri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

DMİ, 2013. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü. Aydın meteoroloji il müdürlüğü kayıtları.

DPT, 1963. Devlet Planlama Teşkilatı, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. 15. 11 Mart 2013, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan1.pdf.

DPT, 1967. Devlet Planlama Teşkilatı, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. 53. 10 Ağustos 2011, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan2.pdf.

DPT, 1972. Devlet Planlama Teşkilatı, *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. 91-102. 11 Ağustos 2011, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan3.pdf.

DPT, 1978. Devlet Planlama Teşkilatı, *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1979-1983). 201-204. 15 Nisan 2012, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan4.pdf.

DPT, 1986. Devlet Planlama Teşkilatı, *Besinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. 26-35. 15 Eylül 2012, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan5.pdf.

DPT, 1991. Devlet Planlama Teşkilatı, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. 7-15. 15 Nisan 2012, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf.

DPT, 1995. Devlet Planlama Teşkilatı, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. 17-25. 15 Eylül 2012, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/plan7.pdf.

DPT, 2006a. Devlet Planlama Teşkilatı, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. 216. 10 Temmuz 2011, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf.

DPT, 2006b. Devlet Planlama Teşkilatı. *Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi.* 51. 20.Ekim 2013, http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2006/02/UKKS.pdf.

DPT, 2008. Devlet Planlama Teşkilatı, *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*. 76-85. 15 Temmuz 2012, http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf.

Eraktan G. ve Ören N., 2008. *AB Ortak Tarım Politikası, Reform Süreci ve Türkiye'ye Etkileri.* Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları. 61-69.

Eraktan G., 2005. *AB Ortak Tarım Politikası, Reform Süreci ve Türkiye'ye Etkileri.* Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları. 23-26.

Geray C., 1993. *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar, Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler.* TODAİE Yayınları. 98-102.

Girgin İ., 2000. *Kırsal Sanayi ve Kalkınma İlişkileri*. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Tarım ve Köy Dergisi. 47-51.

Gözcü F., 2009. Jeoekonomi Bağlamında İnternet Ekonomisi: Aydın İli Örneği. Doktora Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.

GTHB, 2006. *Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı II. Tarım Şurası, Kırsak Kalkınma Politikaları Komisyonu Raporu*. 8-15.

GTHB, 2009. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu. *Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu*. 26.

GTHB, 2010. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu. IPARD Programı.* 11 Mart 2010, http://www.tkdk.gov.tr.

GTHB, 2013a. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. *Aydın İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü. Aydın Mastır Planı.* 46-51.

GTHB, 2013b. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. *Aydın İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü. Kasım Brifing Raporu*.

Güder G., 1998. *Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları ve Değişim Eğilimleri*. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları. 3-7.

Gülçubuk B., 2006. *AB ve Türkiye'de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma.* Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. 68-93.

Günaydın G., 2001. *Türkiye Kırsal Yerleşme Düzenine Yönelik Planlama Yaklaşımları*.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını. 19-23.

Kumuk T., 2008. *Tarım Politikası Ders Notu*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü. Bahar Yarıyılı (Basılmamış).

McClave J.T. ve Dietrich F.H., 1988. *Statistics II. (4th ed.). Delen Pub. Co.,* USA. 433.

MGM, 2013. Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü. *Tarımsal Altyapı Envanteri (Köy Yolları Envanteri, Içme Suyu Envanteri, Toprak Envanteri).* 08 Kasım 2013, http://www.migm.gov.tr/Koydes.aspx.

Miran B., 2003. *Temel İstatistik*. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir. 189-209.

NVİGM, 2013. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. *Aydın İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü kayıtları.*

Şahin Y., 2006. *AB ve Türkiye'de Tarımda Sektörel Analizler.* Yayın No: 152. 71.

Sevinç G., 2008. Türkiye'de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma Programları: Türkiye Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

Tan S., 2009. *Tarım Reformu Uygulama Projesi Kapsamında Kırsal Kalkınma Projeleri: Çanakkale İli Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı Örneği.* Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi. 51-62.

Tolunay A. ve Akyol A., 2006. *Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar.* Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi. 116-127.

TUİK, 2012. Türkiye istatistik Kurumu. *Sektörleri GSMH içerisindeki paylarının değişimi*. 15 Eylül 2013, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?altİid=55.

TUİK, 2013a. Türkiye istatistik Kurumu. *Genel Nüfus Sayımları (1927-2012).* 22 Nisan 2013, http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul.

TUİK, 2013b. Türkiye İstatistik Kurumu. *Hanehalkı işgücü anketi sonuçları*. 25 Temmuz 2013, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13455.

Turhan M., 2005. *Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci.* Dış ilişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı. Uzmanlık Tezi. 38-52.

Yavuz F,.2007. *I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Köy ve Köylü Sorunu.* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 77-79.

Yıldız M., 2010. Aydın İlindeki Jeotermel Enerji Kaynaklarının Sera Isıtmak Amacıyla Kullanımı Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi. Adana.

Yıldız O., 2009. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma İstatistikleri ve Uyum Sürecinde Türkiye'nin Durumu (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz H. ve Tolunay A., 2007. *Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye.* Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi. 107-122.

EKLER

1. Proje Sahibinin Adı :……

2. Proje sahibinin yaşı:……

3. Proje sahibinin mesleği:……

4. Proje yatırım konusu:……

5. Yatırımın bulunduğu yerleşim merkezinin adı:……..

6. Proje sahibinin eğitim seviyesi

Okuryazar	( )	Lise	( )
İlkokul	( )	Üniversite	( )
Ortaokul	( )	Lisansüstü	( )

7. Yatırım yaptığınız veya yapmak istediğiniz yer

Köy ( ) Belde ( ) İlçe ( ) İl ( )

8. Proje teklif eden yatırımcının niteliği

Birey ( ) Şirket ( ) Kooperatif ( ) Diğer ( )

9. Projenin niteliği nedir?..

Ekonomik faaliyetlere yönelik proje ( ) Alt yapı yatırımlarına yönelik proje ( )

10. Ekonomik yatırıma yönelik ise konusu nedir?

…….

11. Altyapı yatırıma yönelik ise konusu nedir?

…….

12. Yatırımın kapsamı

Yeni yatırım ( ) Tamamlama yatırımı ( )

Kapasite artırma veya teknoloji yenileme ( ) Sulama Yatırımları ( )

13. Proje yatırım konuları Aydın ili için uygun mu?

Evet ( ) Hayır ( )

Evet ise neden……..

14. Proje başvurunuz onaylandı mı?

Evet ( ) Hayır ( )

15. Eğer 11. Soruya cevabınız Hayır ise projeniz hangi nedenden dolayı onaylanmadı?

Uygun olmayan format ( ) İzin ve ruhsat ( )

Uygun olmayan konu ( ) Bütçe kısıtı ( )

16. Proje başvurunuz kabul edildikten sonra şu andaki durumu nedir?

Uygulanan proje ( )

Vazgeçilen – İptal edilen proje ( )

17. Eğer projeniz vazgeçilen-iptal edilen proje ise nedeni nedir?

……

18. Yatırım yapmak istediğiniz faaliyetle ilgili önceden tecrübeniz var mı?

Evet ( ) Hayır ( )

Hayırsa neden böyle bir yatırım yapmaya karar verdiniz?.....

19. Yatırımınızı sürdürebilecek miktarda işletme sermayeniz var mı?

Evet ( ) Hayır ( )

20. Hammadde temininde güçlük var mı?

Evet ( ) Hayır ( )

21. Hammadde temini nereden gerçekleşec1ek?

……
……
…….

22. Pazarlama güçlüğü var mı?

Evet ( ) Hayır ( )

23. Potansiyel pazarlarınız nereler olabilir?

Halk pazarı ( ) Aracılar ( )

Süpermarketler ( ) Diğer iller ( )

Dış pazarlar ( ) Diğer……

24. Projeden nasıl haberdar oldunuz

Ulusal ve yerel basın yoluyla ( )

Afiş ve Broşürler ( )

Tarım İl Müdürlüğü Tanıtım Toplantıları ( )

Tarım İl Müdürlüğü internet sitesi ( )

Diğer…… ( )

25. Proje konusunda yapılan tanıtımlar yeterli mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Hayırsa
neden……..

26. Proje başvuru konuları yeterli mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Hayırsa
neden……..

27. Proje başvuru süresi yeterli mi?

Evet ( ) Hayır ( )

28. Hibe miktarı yeterli mi?

Evet ( ) Hayır ( )

29. Hibe ödemelerinde herhangi bir aksaklık oluyor mu?

Evet ( ) Hayır ( )

Evetse neden…….

30. Projenizi kime hazırlattınız?

Kendim ( ) Danışman ( ) Diğer ( )

31. Proje hazırlama dokümanları yeterli ve anlaşılır mıydı?

Evet ( ) Hayır ( )

Hayırsa
neden……..

32. Proje hazırlama aşamasında il Müdürlüğünden destek aldınız mı?

Evet ( ) Hayır ( )

Hayırsa
neden……..

33. Proje hazırlama konusunda karşılaştığınız problemleri önem sırasına göre sıralayınız.

Danışman bulma zorluğu ( )

Dosya hazırlama maliyetinin yüksekliği ( )

Başvuru materyallerinin yetersizliği ( )

Başvuru süresinin kısalığı ( )

Gerekli izin ve ruhsatların alınmasında karşılaşılan zorluklar ( )

Diğer…….

34. Uygulama aşamasında karşılaşılan zorluklar?

İhale dosyalarının hazırlama güçlükleri ( )

Piyasa fiyatları ile proje bütçesi arasındaki tutarsızlıklar ( )

Teklif alacak firmaların yetersizliği ( )

Gerekli izin ve ruhsatların alınmasında karşılaşılan zorluklar ( )

İzleme değerlendirme formları ile ilgili zorluklar ( )

Diğer…….

35. Yürüttüğünüz projenin bölgenize katkısı nedir (rakamlarla ve mukayeseli olarak)

İstihdam (kaç kişi?) ( )

Yerel üretim potansiyelinin değerlendirilmesi ( )

Gelir etkisi ( )

Çarpan etkisi ( )

Ürün kalitesi üzerine etki ( )

Doğal kaynakların kullanımı ( )

Diğer……..

36. Projenizi hazırlarken çevreye duyarlı olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Açıklama:……
……..……
……..

37. Projeyle ilgili deneyimleriniz nelerdir?

Açıklama:……
……

..……
……..

ÇİZELGELER **Sayfa No**

Çizelge 1. Aydın ili iklim verileri…….. 8
Çizelge 2. Türkiye'de yıllara göre şehir ve köy nüfusunun gelişim seyri…… 19
Çizelge 3. 31.12.2012 İtibariyle Köy Yolları Envanteri……. 21
Çizelge 4. 31.12.2012 itibari ile illerin içme suyu envanteri……. 21
Çizelge 5. 31.12.2012 itibari ile illerin toprak envanteri……... 22
Çizelge 6. Sektörlerin GSMH içerisindeki paylarının değişimi……. 22
Çizelge 7. Türkiye'de istihdamın sektörel dağılımı (bin kişi, 15+ yaş)…… 23
Çizelge 8. Tarım işletmelerinin büyüklüğü……... 24
Çizelge 9. Projeye başvuran işletmelerin ilçelere göre dağılımı……... 50
Çizelge 10. Bağımsızlık testinde kullanılan iki yönlü tablolar……. 51
Çizelge 11. Projeyi teklif eden yatırımcının niteliği…….. 53
Çizelge 12. Projelerin hazırlanma şekli……. 54
Çizelge 13. Yatırım konusu ile ilgili tecrübe durumu……... 54
Çizelge 14. Yatırımı sürdürecek miktarda işletme sermayesinin durumu……. 54
Çizelge 15. Projeden haberdar olma kaynağı…… 55
Çizelge 16. İşletmelerin etaplara göre dağılımı……. 56
Çizelge 17. Projelerin niteliği…… 56
Çizelge 18. Ekonomik ve toplu basınçlı sulama yatırım konularının oranı…….. 57
Çizelge 19. Yatırımın bulunduğu yerleşim yerine göre dağılım……... 57
Çizelge 20. Yatırım kapsamlarının oranları……... 58
Çizelge 21. Yatırım konularının Aydın İli için uygunluğunun oranı…… 58
Çizelge 22. Hammadde temininde güçlük olma durumu…….. 58
Çizelge 23. Proje başvuru konuları yeterli mi?..... 59
Çizelge 24. Proje başvuru süresi yeterli mi?..... 59
Çizelge 25. Hibe miktarı yeterli mi?..... 59

Çizelge 26. Proje dokümanları yeterli ve anlaşılır mı?..... 60

Çizelge 27. Proje hazırlama aşamasında karşılaşılan zorluklar……. 60

Çizelge 28. Yürüttüğünüz projenin bölgenize katkısı……... 61

Çizelge 29. Pazarlama güçlüğü var mı?..... 61

Çizelge 30. Hammaddenin yeterli olma durumuyla yatırımın yapıldığı yerin durumu……..... 62

Çizelge 31. Yatırımın yapıldığı yerin durumuyla pazarlama zorluğu durumu….. 62

Çizelge 32. Pazarlama sıkıntısı durumuyla yatırım konusuyla ilgili tecrübe…… 63

Çizelge 33. Başvuru konularının yeterlilik durumuyla hibe miktarının yeterlilik durumu……... 63

Çizelge 34. Proje hibe miktarını yeterli görmenin projenin devam etme durumuna etkisi 64

Çizelge 35. Proje konusunda tecrübe durumunun hibe miktarını yeterli bulmaya etkisi…… 64

Çizelge 36. Proje konusunda tecrübe durumunun proje dokümanlarını yeterli bulmaya etkisi…… 65

Çizelge 37. Yatırımcıların yeterli sermayeye sahip olmalarının proje hibe miktarlarını yeterli bulmaya etkisi……. 65

Çizelge 38. Yatırımcıların yeterli sermayeye sahip olma durumları ile çevreye korumaya karşı tedbir alma durumları……... 66

ŞEKİLLER **Sayfa No**

Şekil 1. Aydın ili ve ilçeleri……..…….…… 5

Şekil 2. Aydın ilinde arazi dağılımı……...… 7

Şekil 3. Aydın – Türkiye nüfus artış hızının karşılaştırılması……...…… 10

Şekil 4. Aydın ilinde tarım işletmelerinin faaliyet alanlarına göre dağılımı..... 11

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ayşe ÖZEN

Doğum Yeri : Sındırgı

Doğum Tarihi : 17.09.1981

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl: Aydın Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü (2010-Devam ediyor).

İLETİŞİM

E-posta Adresi : aysem.ozen@hotmail.com, aysem.ozen@gmail.com